

AALBORG UNIVERSITET
K Ø R B N H A V N

Aalborg Universitet København
A. C. Meyers Vænge 15
2450 København SV
Danmark

Studiesekretær: Silpa Stella Rondón Pinto
Telefon: 9940 2285
Mail: ssp@sbi.aau.dk

Studenterrapport

Uddannelse: By, bolig og bosætning

Semester: 10.

Titel på projekt:

Fremtidens bofællesskaber – revitaliseringen af beboerdemokratiet i den almene sektor og det almenes rolle

Projektperiode: 1/2/2019-3/6/2019

Vejleder: Mette Mechlenborg

Studerende: Sif Abell

[Underskrift]

Sif Abell

[Underskrift]

[Indsæt navn]

Resume:

The social housing sector in Denmark has for several decades experienced problems with having a bad reputation stemming from the focus on the troubled areas, which have now been labelled "ghettos". Therefore the social housing sector has a major task in front of it in order to change the public perception of what the sector is and what it should be in the future. Reports further show, that less people engage in the local resident's democracy that constitutes a vital part of the running and organisation of the social housing sector. Lately several housing associations have tried to reinvent themselves by investing in new ideas to change the image of what it means to live in social housing. It has done so especially by reintroducing the concept of co-housing in a more vigorous way. The purpose of this thesis will therefore be to examine one of these experiments of co-housing communities called Karise Permatopia. This co-housing project is special as it is a collaboration between the social housing association KAB and SYDBO and the private association for future residents of Permatopia KPO. I will focus my investigation on the structural and organisational elements in order to understand, how such a cooperation is possible. My methodical approach is based on interviews with residents from Permatopia along with a representative from KAB and the chairman of SYDBO. These interviews will represent the empirical foundation of the thesis. The analysis will try to couple, how feelings of community and place attachment can influence the residents level of engagement in the local community democracy. I will use several different theorists and researchers to expound for the way I understand community and place, in adjunction to reports about co-housing and social housing. Building on the results of my analysis I will discuss what the social housing sector may learn from a project like Permatopia and how they can strengthen the local community and resident's democracy. At last I will discuss the important value of the resident's democracy and question what the role of social housing is and should be in the future. It can be concluded that projects like Permatopia can be a key factor in changing the role of the social housing sector and renewing the the resident's democracy.

Antal normalsider: 71

Vedlagt kvittering fra Digital Eksamen

Afleveringsdato: 03/06/2019

Fremtidens bofællesskaber

- revitalisering af beboerdemokratiet i den almene sektor og det almenes rolle

Sif Abell

By, Bolig og Bosætning ved Aalborg Universitet. Tegn: 172.750

Fællesskab er først og fremmest et varmt sted, et hyggeligt og rart sted. Det er som et tag, vi kan søge ly under, når det øser ned, som et ildsted, vi kan varme vore hænder ved på en frostkold dag. Udenfor, ude på gaden, ligger alskens farer på lur. Vi må være årvågne, når vi går ud, holde skarpt øje med den, vi taler med, og den, der taler til os, hele tiden være på vagt. Herinde, i fællesskabet, kan vi slappe af - vi er i sikkerhed, her lurder der ingen farer i mørke kroge (ja, der er faktisk næsten ingen krog herinde, der er mørk). I et fællesskab forstår vi alle sammen hinanden godt, vi kan fæste lid til, hvad vi hører, vi er i sikkerhed det meste af tiden og næsten aldrig rådvilde eller forbløffede. Vi er aldrig fremmede for hinanden. Vi skændes måske nu og da, men der er tale om venskabelige skænderier, for vi forsøger jo alle sammen bare at gøre vores samhørighed endnu bedre og mere behagelig, end den har været hidtil, og selv om vi er besjælet af det samme ønske om at forbedre vores fælles liv, kan vi indimellem være uenige om, hvordan det bedst gøres. Men vi ønsker aldrig hinanden ondt, og vi kan være forvisset om, at alle de andre ønsker os alt godt.

Zygmunt Bauman - Fællesskab

TAK TIL

En stor tak til Permatopia for at ville indgå i et samarbejde. Tak til beboerne for at åbne jeres hjem op og ville medvirke. Tak til KAB og SYDBO. Tak til min vejleder Mette Mechlenborg. Og tak til familie, venner og kæreste for mental, og teknisk support.

ABSTRACT

The social housing sector in Denmark has for several decades experienced problems with having a bad reputation stemming from the focus on the troubled areas, which have now been labelled “ghettos”. Therefore the social housing sector has a major task in front of it in order to change the public perception of what the sector is and what it should be in the future. Reports further show, that less people engage in the local resident’s democracy that constitutes a vital part of the running and organisation of the social housing sector. Lately several housing associations have tried to reinvent themselves by investing in new ideas to change the image of what it means to live in social housing. It has done so especially by reintroducing the concept of co-housing in a more vigorous way. The purpose of this thesis will therefore be to examine one of these experiments of co-housing communities called Karise Permatopia. This co-housing project is special as it is a collaboration between the social housing association KAB and SYDBO and the private association for future residents of Permatopia KPO. I will focus my investigation on the structural and organisational elements in order to understand, how such a cooperation is possible. My methodical approach is based on interviews with residents from Permatopia along with a representative from KAB and the chairman of SYDBO. These interviews will represent the empirical foundation of the thesis. The analysis will try to couple, how feelings of community and place attachment can influence the residents level of engagement in the local community democracy. I will use several different theorists and researchers to expound for the way I understand community and place, in adjunction to reports about co-housing and social housing. Building on the results of my analysis I will discuss what the social housing sector may learn from a project like Permatopia and how they can strengthen the local community and resident’s democracy. At last I will discuss the important value of the resident’s democracy and question what the role of social housing is and should be in the future. It can be concluded that projects like Permatopia can be a key factor in changing the role of the social housing sector and renewing the the resident’s democracy.

INDHOLDSFORTEGNELSE

PROBLEMFELT

Hvad er en almen bolig?

1

Beboerdemokrati

2

Almene boligers rolle

2

Revitalisering af den almene sektor

3

Bofællesskaber

4

Permatopia

6

PERMATOPIA

Vision

7

Historie

8

Organisationen bag

8

Sociokrati

9

Det almene samarbejde

11

Økonomi

11

TEORI

1

Fællesskab

12

“Fællesskab er nu om dage en anden betegnelse for det tabte paradys - men et paradys, vi inderligt håber at vende tilbage til hvorfor vi febrilsk søger efter de veje, der kan føre os derhen.” (Bauman 2001, 9)

12

Frihed og individ

12

Lokale fællesskaber

13

Uenighed skaber konsensus

14

Rammer for fællesskabet

14

Bofællesskaber

15

Fysiske rammer

16

7

Steder

17

Stedstilknytning og community rootedness

18

Afdelingsdemokratiet som lokal styreform

19

Forskellige demokratiforestillinger

20

Beboerdemokratiets samfundsrolle

21

METODE OG VIDENSKABSTEORI

23

12

Valg af metode

23

Interview som metode		Tilknytning	
23		41	
Interviewguide		Ejerskab	
24		42	
Udvælgelse af interviewpersoner		Er fællesskabet stedet eller menneskene?	
25		43	
Adgang til feltet		Meningsfuldt fællesskab	
26		43	
Gatekeeping		Balance mellem individ og fællesskab	
26		44	
Transskribering og kodning		Økonomisk stopklods	
27		45	
Anonymisering og etik:		DISKUSSION	47
28		Ansvarsfordeling	
Anonymisering		47	
28		Fordele og ulemper	
Forskerens rolle		47	
29		Hvad kan almene boligforeninger lære af projektet	
ANALYSE	31	50	
Formel og uformel organisering		Forventningsafstemning	
31		50	
Sociokrati		Anvisningsret	
33		50	
Beboerdemokratiets organisatoriske udfordringer		Hvad er almene boligers rolle i fremtiden	
36		51	
Permatopias fysiske udformning		KONKLUSION	54
37		Litteraturliste	55
Fællesskab		Hjemmesider	
41		55	

PROBLEMFELT

Hvordan skal vores almene boliger se ud i fremtiden? Almene boliger har i de seneste år stået højt på den politiske dagsorden og billedet der tegnes af politikere og i medierne af tilstandene i de almene boliger er ikke kønt. For nyligt postede Sydsjællands boligselskab et billede med underteksten "Vi giver kage til de første 10 politikere der siger noget pænt om almene boliger" (henvisning). Dette kom som reaktion på den endeløse kritik fra politikerne af forholdene i områder med almene boliger, og de almene boligselskabers håndtering af problemerne. I 2018 fremlagde regeringen Ghettopakken og også denne føltes mere som en bekrigelse af de almene boliger end en hjælp til de almene boligselskaber. Polemikken omkring de almene boliger centrerer sig om spørgsmålene: hvad er den almene boligsektors rolle, hvem den skal tilgodese, og hvilke samfundsmæssige problemer skal den løse?

Hvad er en almen bolig?

"En almen boligorganisations hovedformål er ifølge lovgivningen at opføre, udleje, administrere, vedligeholde og modernisere almene boliger med tilhørende fællesfaciliteter og andre boliger med tilhørende fællesfaciliteter, hvortil der ydes eller er ydet offentlig støtte." (SBI 2006, 21).

Mere end en halv million boliger i Danmark er almene lejeboliger, svarende til omkring 21 % (Center for bolig og velfærd 2010, 93). Den almene boligsektor i Danmark består af omkring 700 boligorganisationer, som tilsammen har 8.000 afdelinger (SBI 2006, 21). De mest markante

beboergrupper i almene boliger er enlige forsørgere, unge, midaldrende singler og ældre enlige (Center for bolig og velfærd 2010, 36-39). En del af konceptet omkring almene boliger er, at de i modsætning til andre typer boliger, skal være tilgængeligt for alle. Dermed kan alle skrive sig på en venteliste og boligerne tildeles efter anciennitet (SBI 2006, 25). Af forskellige årsager såsom: kommunal anvisning, fleksibel udlejning og interne ventelister er det dog ikke alle ledige boliger, som reelt set tildeles efter de åbne ventelister (Ibid.).

Rammerne for almene boliger besluttet i Folketinget og styres i øjeblikket af "Lov om leje af almene boliger" samt "Lov om almene boliger". Disse behandler forskellige områder såsom lejefastsættelse, opsigelse, beboerdemokratiet og samarbejdet med kommunerne. Almene boliger er politisk styrede gennem en række værktøjer. Flere af disse greb er opstået, som et behov for at kunne kontrollere beboersammensætningen. Kommunerne og boligselskaberne har to konkrete værktøjer til at forme beboersammensætningen i afdelingerne: fleksibel og kombineret udlejning (SBI 2006, 35). Ved brug af den fleksible udlejning er fokus at tiltrække ressourcestærke og erhvervsaktive personer ved at give dem fortrinsret til boliger i belastede områder (SBI 2006, 43). Den kombinerede udlejning giver derimod boligselskaberne ret til at afvise personer med kriminel baggrund, eller som står udenfor arbejdsmarkedet til svært belastede boligområder. Det har været nødvendigt at tage dette styringsværktøj i brug fordi en uhensigtsmæssig brug af den kommunale anvisningsret har skabt problemer i en række almene boligbebyggelser (Center for bolig og velfærd 2010, 93). Den kommunale anvisningsret giver kommunerne mulighed for at råde over op til 25 % af de almene boliger (Ibid.). Det betyder, at kommunerne kan benytte disse boliger til at placere de borgere, som kræver hjælp til at finde en bolig.

Beboerdemokrati

I almene boliger er det beboerne som gennem beboerdemokratiet kan beslutte den overordnede retning for deres afdeling (Center for bolig og velfærd 2010, 93). I forbindelse med at beboerdemokratiet blev ændret til dets nuværende form, blev afdelingernes økonomi adskilt, og styres nu lokalt i den enkelte afdeling (SBI 2006, 85). Hver boligafdeling har deres egen afdelingsbestyrelse, som varetager økonomien og samarbejdet med den almene boligforening. Danmark er unik i forhold til involveringen af beboere indenfor den almene boligsektor. Beboernes lokale selvforvaltning er ikke selvbestaltet, men er en del af den danske boliglov (SBI 2006, 83). Denne demokratiske tilgang er udviklet over en lang årrække, men fik et skub i 1970'erne. Beboerne har dog ikke altid haft denne ret til at varetage beslutningsprocesserne for afdelingen. I 1958 blev det muligt for beboerne at opnå ret til høring og forhandling i beslutninger, som blev vurderet til at være i deres interesse. På dette tidspunkt var beboerne repræsenteret i selve boligforeningernes bestyrelser, men der fandtes endnu ikke afdelingsbestyrelser (SBI 2006, 84-85). Først i 1970 opstod afdelingsbestyrelserne, hvor beboerne, ligesom med repræsentanterne i boligforeningens bestyrelse, selv på et afdelingsmøde kan stemme om, hvilke beboere denne skal bestå af. Afdelingsbestyrelsen varetager på dette tidspunkt beslutninger omkring ændringer og udvikling af den pågældende afdeling samt godkendelse af budget. Det er først i 1996 at afdelingsbestyrelser opnår reelt medansvar i relation til at udvikle budgettet for afdelingen (SBI 2005, 85).

Udover førnævnte opgaver varetager afdelingsbestyrelsen nu også beslutninger omkring potentielle helhedsplaner, afdelingens husorden, vedligeholdelsesordningen samt godkendelse af udvidelser i forhold til råderetter på boligerne (SBI 2006, 86). SBIs rapport Den almene

boligsektors rolle i samfundet fra 2006 konkluderer følgende: *“Beboernes demokratiske deltagelsesmuligheder er således ganske brede og strækker sig fra klassisk parlamentarisk stemmeret og opstillingsret til deltagelse i både generelle beslutninger om afdelingens økonomi udformning og liv som mere afgrænsede aktiviteter knyttet til f.eks. børn, miljø, ældre eller kultur. Lovgivningen sikrer således udstrakt mulighed for både direkte og indirekte indflydelse på afdelingen.”* (SBI 2006, 86). Da den sociale og politiske kontekst omkring hver boligafdeling er forskellig, vil beboerdemokratiet fungere forskelligt i de forskellige afdelinger. Denne alsidighed i afdelingernes styremåde forklares blandt andet i den forskellighed, der kan være i beboersammensætningen, og i den politiske kultur for både afdelingsbestyrelsen samt boligorganisationen (SBI 2006, 84). Af denne årsag er det svært at give et generelt billede af, hvordan et beboerdemokrati fungerer. *“Beboerdemokratiet er således både en formel styreform – et sæt af rettigheder og regler – og en livsform – et resultat af levet liv i boligområder og boligorganisationer.”* (SBI 2006, 84). SBI rapporten konkluderer dog, at beboerdemokratiet er i forandring og at opbakningen til det klassiske bestyrelsesarbejde og afdelingsdemokrati er svindende (SBI 2006, 95-97). Hvis det skal give mening fortsat at have et beboerdemokrati må det dermed reaktualiseres og fornyes til beboernes ønsker og behov.

Almene boligers rolle

Ovenstående konklusion bunder i, at der er forskellige holdninger til vigtigheden af at have en almen sektor, der sikrer en god boligforsyning for alle (SBI 2006, 10-12). Disse uenigheder opstår blandt andet ud fra en diskussion om, hvorvidt boligmarkedet er i stand til selv at skabe en boligforsyning, som tilgodeser alle samfundsgrupper. Til dette kommer

forskellige politiske holdninger til omfanget af statens opgaver og dens rolle i at frembringe ydelser og fordele samfundsgoderne.

Grundet den udvikling der har været i den almene boligsektor, er der opstået nogle boligområder, som kræver ekstra opmærksomhed. Mange flygtninge og indvandrere er desuden blevet placeret i eller anvist til almene boliger, og dette har skabt boligområder med en høj koncentration af beboere med behov for integration (SBI 2006, 16). Disse områder har ofte en statistisk høj andel af sociale problemer (Ibid.). Dette har ført til, at boligforeninger samarbejder med kommunerne om at håndtere problemerne i de udsatte boligområder (SBI 2006, 10 & 35). I den forbindelse har der i tidens løb eksisteret en række forskellige typer af kommunalt støttede indsatser, som har haft til formål at udvikle boligområderne gennem både fysiske og sociale indsatser (SBI 2006, 49). Denne type samarbejde er opstået som konsekvens af et politisk ønske i 1990'erne om at øge ressourcerne til velfærd uden at skulle øge de offentlige ydelser (SBI 2006, 7). Ved at samarbejde med ikke-offentlige aktører kunne der spares penge på boligsociale indsatser. Fordi boligforeningerne er med til at varetage disse opgaver spiller de således en større samfundsmæssig rolle end blot at huse beboerne.

SBI udgav i 2006 rapporten: Den almene boligsektors rolle i samfundet. Her belyses de forskellige roller, som den almene boligsektor spiller på et større samfundsplan. Hvad betyder almene boliger for eksempel for integrationen, den overordnede boligforsyning eller for socialt udsatte? Disse spørgsmål er relevante i diskussionen om sektorens rolle og ikke mindst dens fremtidige rolle. For er den almene boligsektors rolle stadig relevant eller er den forældet og bør forandres? En årrække efter SBIs rapport, publicerede avisen Information i 2011 artiklen Den almene boligsektor er splittet i to dele, og her satte skribenten ligeledes fokus på den almene boligsektors samfundsrolle. Skal almene boliger være for de

mange eller for de få? Ønsket om fællesskaber på tværs af sociale skel har betydet, at blandede boliger nu står højt på den politiske dagsorden. Dette afspejles ikke mindst i Ghetto pakken, hvor en af konsekvenserne er at en del af de almene lejeboliger i udsatte områder nu skal rives ned til fordel for opførelsen af andre ejerformer. Efterhånden har den negative omtale af almene boliger skabt et billede af sektoren som inkompetent og ineffektiv, mens boligselskaberne kæmper for at følge med en regering, der som konsekvens af sin politiske linje ikke ønsker at bakke op om et alment boligmarked. Som artiklen beskriver, er den almene boligsektor således delt i to, og må genfortolke sin samfundsrolle for at kunne retfærdiggøre sin videre eksistensberettigelse.

Revitalisering af den almene sektor

Derfor forsøger de almene boligselskaber nu at genopdage og revitalisere sig selv med nye typer af projekter, som kan tiltrække en bred beboergruppe og skabe en mere varieret almen boligsektor. I 2007 lanceredes Almenbolig+ konceptet i en række forskellige almene boligforeninger rundt omkring i landet. Konceptet var et svar på de høje boligpriser især i og omkring København, og formålet var at skabe billige boliger for almindelige mellemindkomst familier. I Almenbolig+ boliger står beboerne selv for drift af boliger for at holde omkostningerne nede, og designet er fleksibelt så der kan skabes ejerskab over boligen. Nogle år efter foretog SBI en evaluering af konceptet, og de vurderer at det på mange måder er en boform, som har formået at oplive det til tider trætte beboerdemokrati (SBI 2016, 55). Dog betyder den lavere husleje, at fælleshus og arealer er sparet væk. Fællesskabstanken har tidligere været en vigtig præmis i de almene boligafdelinger, hvor fælles udendørsarealer og beboerrum har fungeret som fysiske rammer

omkring samvær mellem beboerne. Opbygningen af den almene boligsektor har dermed historisk set givet nogle andre muligheder for fællesskab og samvær end andre boligformer kan tilbyde.

Bofællesskaber

Samtidig er der en stærk samfundstendens, der vidner om et øget ønske om lokale fællesskaber, som løsning på en række samfundsproblematikker. Seniorbofællesskaber, intergenerationelle huse, deleøkonomi, samkørsel og delebiler, genbrug, loppemarkeder, deleskabe og så videre. Meget peger i en retning af at vi danskere i højere og højere grad ønsker at deles og skabe fællesskaber omkring dette. Dette viser sig også i en øget interesse i bofællesskaber.

“I de seneste år ses en tydelig tendens til, at bofællesskaber er blevet en mere og mere populær boform. Blandt andet er antallet af personer, der bor i en husstand med mere end én familie, steget med 20 pct. de seneste seks år, fra ca. 158.000 i 2007 til ca. 190.000 i 2013. I 2014 er antallet yderligere steget til ca. 197.000 - det højeste niveau siden 1986 [...]” (Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet, 12)

Alene på Sjælland er der i øjeblikket 20 bofællesskaber under opførelse, og Københavns Kommune er derfor gået så langt som til udgive en vejledning med retningslinjer for opførelsen af nye bofællesskaber (Brandt 2018). Der eksisterer omkring 300 bofællesskaber i Danmark (Brandt 2018). I 2018 opstod hjemmesiden Bofællesskab.dk som en digital platform for bofællesskaber og personer med ønske om at opstarte bofællesskab. Hjemmesidens opståen kan ses som en konsekvens af den mainstreaming, der har været indenfor konceptet bofællesskab, som nu ikke længere kun opfattes som de klassiske kollektiver eller

økosamfund. Beboerne tilhører som udgangspunkt alle aldersgrupper, men efterhånden er der opstået ønsker om bofællesskaber for mere specifikke aldersgrupper. Flere steder, såsom Munksøgård, forsøger man at skabe blandede boliger ved at integrere almene boliger i bofællesskaberne. Udover dette eksperimenteres der også med mere cirkulære tankegange omkring beboernes hverdagsliv ved at skabe mulighed for arbejdsliv og arbejdsfællesskab i tilknytning til bofællesskabet.

“Bofællesskabet gør det muligt for mennesker at bo sammen på tværs af generationer og familieformer i et fællesskab, der minder om den førmoderne landsby; både i landsbyen og bofællesskabet har man sin egen, private bolig, men er samtidig en del af et større praktisk og socialt fællesskab. Man deles om fællesarealer, faciliteter, redskaber etc. og indgår i et arbejdsfællesskab omkring praktiske opgaver, der samtidig har en social dimension.” (Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet, 12).

Teserne omkring bofællesskaber er mange: de kan afhjælpe ensomhed blandt ældre, de kan spare ressourcer, skabe højere livsglæde, osv. Af samme årsag er der indenfor forskningen stort fokus på fællesskaber og deres betydning for os mennesker. Forskningen peger på, at fællesskaber er vigtige både for os som individer og for sammenhængskraften i samfundet. På trods af dette er bofællesskaber ikke et felt med megen forskning. Bofællesskaber eksisterer allerede indenfor den almene boligsektor, men bofællesskaber styret af den bæredygtige dagsorden har traditionelt set ikke eksisteret indenfor den almene sektor. Bofællesskaber med blandede boformer er relativt nyt, og er derfor stort set uudforsket territorium. Den almene sektor er med andre ord ved at udvide forståelsen af, hvad en almen bolig er, og strækker sine organisatoriske rammer for at kunne følge med

udviklingen.

Permatopia

Jeg vil derfor ud fra dette perspektiv undersøge Karise Permatopia, som er et nyt bofællesskabs-eksperiment med blandede boliger i et samarbejde mellem en almen boligorganisation og en privat opskrivningsforening. Permatopia bygger videre på nogle af tankerne fra Almenbolig+, men har samtidig tilført en ny vinkel. Permatopia er et skelsættende projekt idet fusionen mellem samarbejdsparterne kræver en helt særlig organisering, som endnu er udforsket. Det er derfor relevant at undersøge, hvordan det almene lykkedes med at samarbejde om faciliteringen af et sådant bofællesskab med blandede boformer, hvor beboerne selv står for drift af både boliger, fællesarealer og tilhørende landbrug. Dette leder mig derfor til følgende problemformulering:

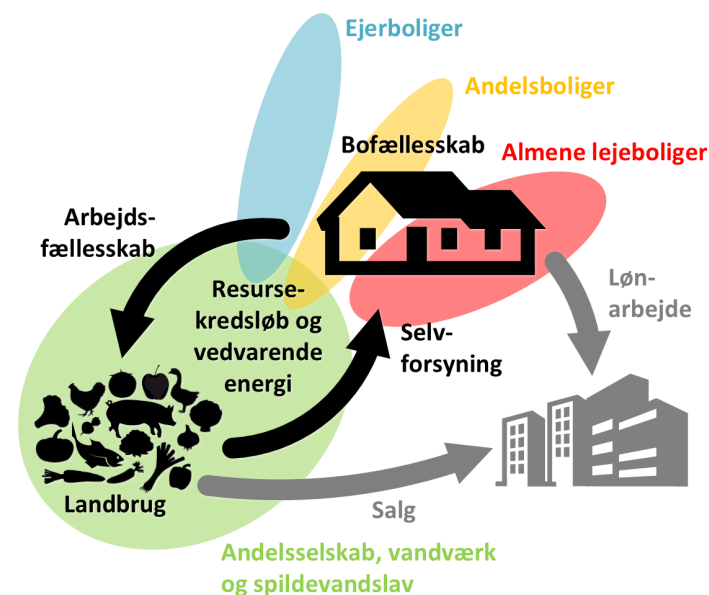
Hvordan er de fysiske og sociale rammer for bofællesskabet Permatopia med til at støtte op om deres organisering, hvilken effekt har denne på beboerdemokratiets rolle i afdelingen, og kan den almene boligsektor lære noget af dette eksperiment?

PERMATOPIA

Vision

Permatopia er et bofællesskab og økosamfund som ligger ved stationsbyen Karise på Sjælland. Det er opstået som et samarbejde mellem SYDBO, KAB og Karise Permatopia Opskrivningsforening (KPO). Permatopia består af 90 boliger fra 1-5 værelser fordelt ud mellem 44 almene lejeboliger, 23 andelsboliger og 23 ejerboliger. Boligerne er placeret i 8 klynger af 10-12 rækkehuse (permatopia.dk). I selve klyngen tilhører alle boligerne samme boligform, men de forskellige boligformer er spredt ud mellem hinanden ved at lade hver anden klynge være lejeboliger. En forudsætning for samarbejdet har været, at beboerne selv skal stå for driften af boligerne, fælleslokaler og de fælles udendørsarealer. Husene er tegnet af tegnestuen House Arkitekter, og er opført som lavenergihuse i miljø og klimavenlige materialer. Udover boligerne skal Permatopia indeholde fælleshus med storkøkken og spise-/festsal, kontorbofællesskab, kursus- og mødelokaler, gæsteværelser og legerum, som stadig er under opførelse. I tilknytning til boligerne er desuden opført forsyningsanlæg, rensningsanlæg og udlagt jord til landbrug. Disse og landbruget er organiseret som et andelsselskab, hvor beboerne ved indflytning skal betale 25.000 kr for at blive medejere. Deltagelse i andelsvirksomheden er en forudsætning for at være beboer i Permatopia, men grundet reglerne for det almene boligbyggeri, kan beboerne i lejeboligerne ikke lovæssigt pålægges at købe sig ind i virksomheden.

Visionen bag Permatopia er at skabe et økosamfund og bofællesskab baseret på et permakulturelt tankesæt - deraf navnet. I stil med Almenbolig+ konceptet involveres beboerne i driften af både boliger og det dertilhørende landbrug og forsyningsanlæg for at sænke leveomkostningerne for beboerne (Hjemmeside). Derfor er beboerne forpligtede til at bidrage med mindst 2 timers ugentligt arbejde til fællesskabet, enten i driften af landbruget og gården, boligerne, forsyningsanlægget eller administrationen. Ønsket er, at Permatopia skal være bæredygtig på både et miljømæssigt, økonomisk og et socialt plan. Ønsket om at skabe andelsvirksomheden udspringer af planen om at kunne dyrke grøntsager selv lokalt, og at beboerne skal kunne købe disse billigt. Pilerensningssanlægget skulle spare beboerne for vandafgift til kommunen, og samtidig være en del af den permakulturelle tanke om at cirkulere naturens ressourcer.

Visionsplan for Permatopia (permatopia.dk)

Historie

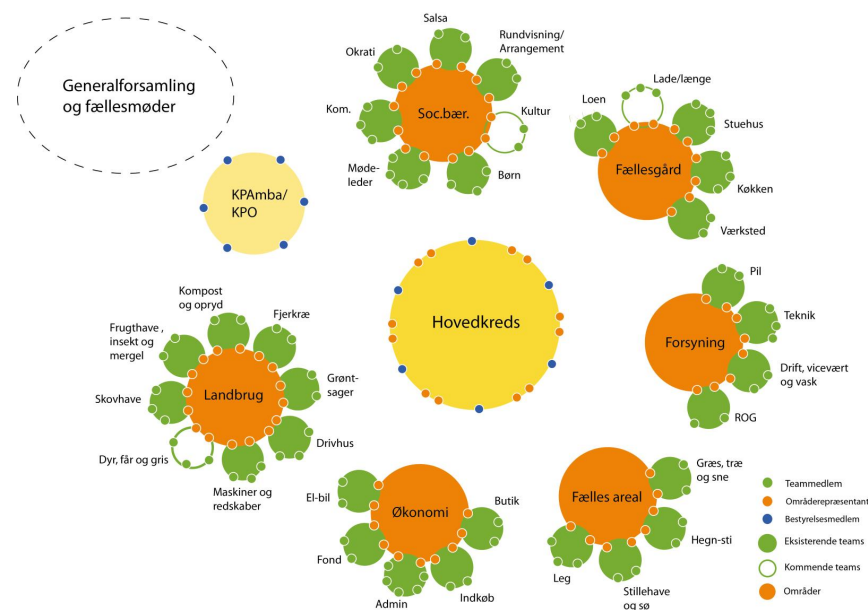
Permatopia opstod som en idé hos den tidligere ejer af gårdejendommen hvorpå Permatopia ligger, som ønskede at lave økologiske andelsboliger på grunden omkring gården. Da gårdejereren døde, overtog hans bank Jysk Andelskasse grunden og idéen. De satte Mikkel Klinge Nielsen på som projektleder, og tog skridtet videre til at få lavet et udkast til boliger af en arkitekt. Der blev samtidig oprettet en bestyrelse for beboerne, og disse bestyrelsesmedlemmer deltog i projektudviklingen sammen med bankens bestyrelse. Banken blev senere overtaget af Finansiell Stabilitet, men på dette tidspunkt havde beboerforeningen allerede sørget for at få adskilt deres bestyrelse fra Jysk Andelskasses, og trukket kapitalen over i en anden bank. Herefter blev en reel beboerforening oprettet, og de ansatte dernæst den tidligere projektleder, som så fortsatte arbejdet (Bilag 1, 8-9). Det blev besluttet at man ville bringe en almen boligforening indover projektet til at opføre lejeboliger, da banken ønskede en større sikkerhed omkring finansieringen (Bilag 1, 19). Det blev KAB som i sidste ende fik byggesagen, og som lagde det op til SYDBOs bestyrelse at bestemme, om de ønskede at være en del af projektet. Det blev dermed startskuddet til et samarbejde, som endelig i 2017 bar frugt, da de første beboere kunne rykke ind i en af de mange klynger. Siden er de øvrige beboere løbende flyttet ind, hvoraf de sidste i slutningen af 2018.

Organisationen bag

Det er op til beboerne selv at stå for og beslutte, hvordan Permatopia skal organiseres. Selve organisationsplanen er noget som Permatopias beboere selv har taget initiativ til, og udviklingen af den begyndte allerede

inden beboerne flyttede ind (Bilag 2,1). Denne opdateres løbende med rettelser om de nye teams der opstår, og dem der nedlægges. Organiseringen er opstået ud af nødvendighed, og har formet sig efter de rammer og behov der har været på det givne tidspunkt. Forskellige beboere har løbende bidraget og nogle endda med erfaringer fra andre økosamfund (Bilag 8, 3). Senere er der trukket på inspiration fra Frands Frydendal, som underviser i sociokrati og organisering af grupper (Bilag

KARISE PERMATOPIA ORGANISERING 1.2.2019

Karise Permatopia organisationsplan (Udleveret af Permatopia, se bilag 10)

4, 15). Planen er et arbejdsredskab og ikke en endelig plan. Planen består på nuværende tidspunkt af 30 teams, med tre mere på vej, 6 områder og en hovedkreds. Derudover er der KPO og KPA.a.m.b.a., (a.m.b.a. er betegnelse for et andelsselskab) som står for generalforsamlinger og fællesmøder. Grundet nogle lovmæssige regler må KPO ikke nedlægges så længe der er økonomi i foreningen, men det er meningen at den på længere sigt skal integreres i KPA og indgå i hovedkredsen (Bilag 4, 3). Som det ser ud på nuværende tidspunkt er bestyrelsen for KPO og for KPA stort set den samme (Bilag 4, 5). KPO har indtil nu varetaget stort set alle bestyrelsesfunktioner, men varetager nu hovedsageligt køb og salg af boliger. De andre funktioner er i stedet lagt over i KPA, der er den andelsforening, som beboerne skal købe sig ind i når de flytter til Permatopia. Andelsforeningen står for landbruget, forsyningsanlægget og pilerensningsanlægget. KPA er lavet som en andelsvirksomhed, og derfor kræves det, at der er en bestyrelse, som har det juridiske ansvar. Hvert team har to repræsentanter, som deltager i møder for det pågældende område, som teamet hører under. Hvert team har desuden en tovholder. Fra området er der ligeledes to repræsentanter, som er en del af hovedkredsen sammen med bestyrelsen. Derudover eksisterer der en forening for hver af boligformerne, som varetager beslutninger i relation til boligerne. Disse er lovpligtige og eksisterer sideløbende med KPO og KPA.

Sociokrati

Den måde Permatopia er organiseret tager afsæt i et sociokratisk og demokratisk tankesæt. Permatopia har oprettet et team kaldet okrati, som har til formål at arbejde med organisationsplanen- og strukturen. Ordet okrati er ifølge formanden en sammenkobling af sociokrati og

demokrati, og er dermed et forsøg på at kombinere disse to ideologier for at skabe en ny styreform til at organisere arbejdet og fællesskabet (Bilag 1, 13). Teamet skal hjælpe med faciliteringen af, hvordan der på bedste vis afholdes møder og tages beslutninger på de forskellige niveauer i fællesskabet (Bilag 4, 15). Der har tidligere været en mere hierarkisk traditionel virksomhedsstruktur i Permatopia, hvor bestyrelsen bestemte det meste, og de mindre arbejdsgrupper under denne bestemte nogle få ting (Bilag 4, 14-15). Udover dette var der en del selvbestaltede arbejdsgrupper. Arbejdsgrupperne har senere skiftet navn til teams. Målet med den nye styringsform er, at man gerne vil opnå en så høj grad af involvering som muligt af beboerne og en mere ligetil beslutningsproces. Det er ønsket, at beboerne skal være tæt på beslutningsprocesserne, og de skal have beføjelse over de ansvarsområder, de sidder med. Derfor er der indenfor hvert team udarbejdet mandat-beskrivelser, som klart udfolder, hvilke typer beslutninger og indenfor hvilke områder, der må tages beslutninger på dette niveau. Dette er for at skabe den bedste forudsætning for, at aktørerne i teamet føler sig klædt på til at kunne tage beslutninger uden frygt for at overskride deres "ramme". Effekten af dette bør derfor forhindre, at for mange beslutninger bliver sendt videre fra team-niveauet til området, hovedkredsen eller generalforsamlingen.

Tidligere eksisterede der en KOO gruppe som stod for koordinering af grupperne, men med den øgede mængde af teams måtte den erstattes af en ny struktur. Et ekstra niveau kaldet "område" er i stedet opstået, og fungerer som mellemlid mellem teams og hovedkredsen.

Teamrepræsentanterne mødes stadig og koordinerer indbyrdes inden for områderne og repræsentanterne for områderne i hovedkredsen. Dermed har områderne fået en slags koordinerende funktion for et mindre antal team, og der er så ikke længere et selvstændigt organ, der organiserer alle teams som førhen. Problemet med KOO var, at der var usikkerhed

omkring, hvilke magt beføjelser de havde, og i hvor høj grad de skulle involveres i andre opgaver (Bilag 4, 16).

Selvom okrati-teamet er med til at forme organiseringen og give guidelines, afgør de enkelte teams selv, hvor ofte de vil holde møder, og hvordan møderne skal afholdes (Bilag 4, 15). Da opgaverne er meget forskellige, er der også stor forskel på, om de udføres samlet på bestemte dage, eller om beboerne selv udfører opgaverne når det passer ind i deres eget skema (Bilag 7, 9). I drivhusgruppen afholdes de større møder en gang om måneden. Her aftales, hvilke opgaver teamet overordnet skal varetage. På disse møder gøres der med andre ord status for teamet. Mindre og mere uformelle møder af 5-10 minutters varighed afholdes ved behov for at aftale, hvem der gør hvad på den pågældende dag (Bilag 7, 5). Det er tovholderne, der står for at indkalde til disse møder (Bilag 4, 17). Nogle teams tager udgangspunkt i de driftsopgaver, som skal ordnes omkring andelsvirksomheden, boligerne og fællesarealerne, mens andre beskæftiger sig med økonomi og administration eller det sociale fællesskab. Alle fysiske områder i Permatopia varetages af de forskellige teams, blot med undtagelse af de små fællesarealer, der er mellem klyngerne. Mellem de to parallelle rækker af sammenhængende huse med hver deres forhave er en smal gangsti og et mindre fællesareal, som beboerne i klyngerne selv står for udformningen og driften af (Bilag 1, 10).

Det almene samarbejde

Da Permatopia står for driften selv, er der ikke mange opgaver der tilfalder KAB eller SYDBO. Samarbejdet med den almene boligforening betyder, at alle beboere uanset boligform skal tilpasse sig de regler, som

boligforeningen er underlagt (Bilag 1, 14). Dette betyder blandt andet, at KAB har en driftskonsulent, som skal sikre at beboerne opretholder den forventede standard til driftsopgaverne. Boligerne uddeles som på normal vis indenfor den almene boligsektor ud fra et ventelistesystem. Kombineret med dette har beboerne fået anvisningsret til boligerne, og de er derfor med til at bestemme, hvem der kan flytte ind. Det er KPO som varetager samarbejdet omkring ventelistesystemet. Anvisningsretten benyttes hovedsageligt til at skabe en heterogen beboergruppe, og tager blandt andet udgangspunkt i de øremærkninger der er, som påbyder at 40% af boligerne øremærkes til børnefamilier, 30% til midaldrende, 20% til unge uden børn og 10% til ældre. Derudover ønskes der garanti for, at de personer som flytter ind har et reelt ønske om at deltage i det fællesskab, som forventes af beboerne.

Økonomi

I forbindelse med opstarten af projektet har der været en række udfordringer, som har forlænget processen (Bilag 4, 4). Dette har medvirket til, at prisen på boligerne er blevet højere end forventet. Derudover har det givet foreningen en stor uventet gæld, som beboerne nu må afbetale på. Dette gøres blandt andet gennem et månedligt bidrag som alle beboerne skal betale til banken. Planen for tilbagebetaling af gælden indebærer desuden, at virksomheden skal begynde at generere indtægter. Dette drejer sig i første omgang om landbruget, men også loen skal benyttes som indtægtskilde gennem udlejning (Bilag 4, 6). Grundet den store gæld i foreningen har det ikke været muligt at gennemføre planen om et landbrug baseret 100 % på permakultur. På nuværende tidspunkt har foreningen i stedet måtte lade 80 % af landbrugsarealerne være økologisk og 20 % permakultur (Bilag 4, 6).

TEORI

I rapporten har jeg først og fremmest udvalgt nogle teoretiske begreber, som er styrende for min analyse. Jeg vil benytte forskellige teoretikere for at belyse disse begreber, da det er begreberne og ikke teoretikerne, der skal være styrende i denne rapport. Det vil sige at jeg vil undersøge fællesskab gennem forskellige teoretiske vidensuniverser og senere anskue empirien gennem dette. Begreberne jeg har udvalgt er: fællesskab og stedstilknytning. I redegørelsen for disse begreber vil jeg trække på teoretikerne Zygmunt Bauman og Richard Sennett. Derudover har jeg inddraget relevant forskning på området af følgende forskere: Anja Jørgensen, Jo Williams, Lidewij Tummies, Carla Koons Trentelman, Timothy Beatley og Maria Lewicka. Hertil kommer desuden, SBI rapporten Det almene rolle boligsektors rolle i samfundet fra 2006 som kan belyse den almene boligsektors rolle.

Fællesskab

Mange forskere argumenterer for fællesskabets opløsning i den moderne globaliserede tidsalder. Jeg vil i følgende afsnit lægge ud med at benytte sociologen Zygmunt Bauman samt forsker i sociologi Anja Jørgensen til at redegøre for fællesskabets relevans i den senmoderne tidsalder. Først med inddragelse af Bauman til at beskrive, hvilken rolle fællesskabet har for os mennesker og dernæst uddybe med udgangspunkt i Jørgensens pointer om, hvordan vi mennesker indgår i lokale fællesskaber.

“Fællesskab er nu om dage en anden betegnelse for det tabte paradys - men et paradys, vi inderligt håber at vende tilbage til hvorfor vi febrilsk søger efter de veje, der kan føre os derhen.” (Bauman 2001, 9)

Frihed og individ

Ifølge Bauman er der en evig kamp for individet mellem sikkerhed og frihed (Jørgensen 2008, 12-13). Sikkerhed kan findes i fællesskaber, mens frihed derimod er når vi ikke står til ansvar for andre. Vi har som mennesker brug for både sikkerhed og personlig frihed, men at finde den perfekte balance er svært - om ikke umulig ifølge Bauman (Jørgensen 2008, 14). Derfor er vi altid i gang med at søge efter den optimale balance. Det er med andre ord en balance mellem individualitet og fællesskab.

“Uanset hvad man vælger, opnår man noget og mister noget andet. At gå glip af fællesskabet er ensbetydende med at miste sin sikkerhed; har man held til at opnå en plads i fællesskabet, vil man snart miste sin frihed. Sikkerhed og frihed er to lige dyrebare og eftertragtede værdier, der kan være mere eller mindre afbalancerede, men næppe føre en fuldkommen harmonisk gnidningsløs sameksistens.” (Bauman 2001, 10-11).

Baumans udlægning er således meget dystert, og af samme årsag placerer Jørgensen ham som en kritisk pessimist blandt teoretikere med fokus på fællesskaber i den senmoderne verden. Med udgangspunkt i denne forståelse af fællesskaber betyder det, at det ikke er muligt at fastholde individualitet og frihed i et fællesskab. På den måde bliver

opfattelsen af fællesskab, at det er noget der frarøver individet den individuelle frihed. Bauman beskriver det endda gennem metaforen om, at fællesskabet er et net af forpligtelser, der ikke bidrager med noget til det moderne kosmopolitiske menneske, men som derimod kan være katastrofal, hvis man fanges i nettet (Bauman 2001, 61). Dermed mener han, at fællesskabet er for de svage, og at kun de der har brug for fællesskabet søger at indgå deri. Hvorimod resten vil foretrække individets frihed. Ifølge Jørgensen, mener Bauman, Sennett og Castells, at den globale elite taget afstand til *“alle former for samfundsmæssige fællesskaber, fordi fællesskaber, hvad enten disse er lokale eller nationale, opleves som påtvungne og begrænsende.”* (Jørgensen 2008, 12). Bauman selv skriver dog *“Dette betyder ikke, at fællesskab ikke figurerer i den globale elites ordforråd, eller at dette begreb bliver hånet og bortcensureret, hvis det kommer på tale. Det betyder blot, at det fællesskab, der kendetegner den globale elites Lebenswelt og det andet fællesskab, der består mellem de svage og besiddelsesløse, kun har en svag lighed med hinanden.”* (Bauman 2001, 65). Eliten indgår således i fællesskaber som ikke er defineret af behov, men af lyst. Det er et fællesskab der vælges til og fra, som det ønskes. Selvom eliten ikke behøver et socialt fællesskab for at føle sikkerhed, har de alligevel et underliggende behov for at føle et tilhørsforhold, og efterstræber derfor fællesskabet i en søgen efter et holdepunkt i tilværelsen (Bauman 2001, 66).

Lokale fællesskaber

Med argumentet om fællesskabets stadige relevans er det oplagt at stille spørgsmålstejn ved, hvordan vi mennesker så indgår i fællesskaber i den moderne globaliserede verden. Teoretikere som ... og .. argumenterer for, at de fællesskaber vi indgår i, ikke længere er lokale,

men globale og går på tværs af både byer, lande og kontinenter. Derfor vil jeg nu ved brug af Jørgensen og Sennett redegøre for, hvordan vi mennesker indgår i lokale fællesskaber i den senmoderne verden, og hvordan disse kan styrkes.

“Menneskers tilknytning til én specifik lokalitet betragtes nærmest som en rest fra en uciviliseret fortid, mens mennesket i den moderne og civiliserede verden er begrebsliggjort som et geografisk løsrevet individ.” (Jørgensen 2008, 10)

Vores forståelse af sted er tæt knyttet til måden vi indgår i fællesskaber. Som Jørgensen beskriver i ovenstående citat, er det moderne menneske på mange måder løsrevet fra steder, og det betyder at vi mennesker ikke indgår i lokale fællesskaber på samme måde, som vi førhen har gjort. Nogle af de tidligere klassiske sociologer mente endda, at moderniteten betød en generel svækkelse af sociale fællesskaber (Jørgensen 2008, 10). Dette modsiges af de fleste teoretikere på området, der mener at vi nu i stedet indgår i fællesskaber, som er adskilte fra lokale geografiske rum (Jørgensen 2008, 11). Udviklingen af fællesskaber førte til: *“[...] at det geografisk baserede fællesskab blev forbundet med det præ-moderne og primitive, mens det fællesskab, der opstår som følge af arbejdsdeling og gensidig afhængighed, blev anset for moderne og civiliseret.”* (Jørgensen 2008, 11). Jørgensen mener, at det lokale fællesskab ikke er dødt, men at det ligger latent og opstår, når der behov for det. Derfor giver hun ud fra sin undersøgelse et bud på, under hvilke forudsætninger det latente fællesskab bliver vakt til live.

I sin tekst trækker Jørgensen blandt andet på Richard Sennetts forståelse af lokale fællesskaber. Sennett anerkender at de lokale fællesskaber stadig eksisterer, og at de har relevans. Han mener dog at de ofte er eksemplificeret ved at være defensive fællesskaber, hvor

fællesskabet kun eksisterer og holdes sammen af frygten for udefrakommende trusler (Jørgensen 2008, 12-13). Dette bundes ifølge Sennett i at mobilitet udvisker loyalitetsfølelsen overfor mennesker og steder. Konsekvensen af dette er, at de fællesskaber vi indtræder i er overfladiske. I forlængelse af dette argumenterer Jørgensen, at man kan opdele lokale fællesskaber under kategorierne "sagsorienterede", "samværsorienterede", "organiserede" og uorganiserede". Jørgensen udbygger dermed til Sennetts pointer i og med, at hun giver et mere overordnet blik på, hvilke typer fællesskaber der findes. Hvor Sennett udelukkende taler om det defensive fællesskab, som i Jørgensens typologi kan kategoriseres som et sagsorienteret fællesskab, er sagsorienterede fællesskaber for Jørgensen ikke direkte karakteriseret ved at være rettet mod udefrakommende trusler. Selvom Jørgensen bekræfter Sennetts tese som en mulig årsag til opstarten af lokale fællesskaber, er der i hendes typologi rum for en bredere fortolkning og dermed forståelse af, hvad der menes med "sagsorienteret". I Jørgensens undersøgelse giver de sagsorienterede fællesskaber anledning til organiseringen af andre fællesskaber såsom det sociale og samværsorienterede (Jørgensen 2008, 14). Dermed bliver de sagsorienterede fællesskaber i undersøgelsen startskud til en revitalisering af eksisterende fællesskaber som på daværende tidspunkt ikke havde en funktion for beboerne, samt med til at skabe nye typer fællesskaber (Jørgensen 2008, 15). Selvom at de sagsorienterede og samværsorienterede fællesskaber er forskellige, kan de sagtens påvirke hinanden og eksisterende sideløbende. Konklusionen for Jørgensens undersøgelse er, at de sagsorienterede fællesskaber trækker flest medlemmer og de uformelle og uorganiserede fællesskaber skaber den største intimitet mellem medlemmerne. Relationerne mellem beboerne var for de fleste ikke knyttet til det lokale før det sagsorienterede fællesskab opstod (Jørgensen 2008, 16). I Jørgensens undersøgelse synes der i øvrigt at være en sammenhæng mellem graden af aktivitet og

fællesskabets stabilitet (Jørgensen 21-22). Jo mere tid beboerne tilbringer sammen, jo mere stabilt bliver fællesskabet.

Uenighed skaber konsensus

Til forståelsen af stabile fællesskaber har Sennett et interessant argument. Sennett mener nemlig, at et fællesskab bygget på defensive motiver ikke kan være karakteriseret ved konsensus. Dette kan virke forvirrende, da det på normal vis ville være en logisk slutning, at mennesker, der går sammen om en sag eller en trussel, ville føle konsensus, fordi de mener det samme om den konkrete sag. Men i Sennetts forståelse er dette ikke konsensus. Ifølge ham kan konsensus kun opnås gennem forskellighed, uenighed og diskussion. Hvis gruppen bygger på defensive motiver vil den socialt set ligne hinanden for meget, og dermed ikke indgå i diskussioner omkring uenigheder, som på længere sigt vil kunne styrke gruppen. Dertil vil et defensivt fællesskab ikke være bygget op omkring et ønske om at gøre noget i fællesskab, men vil i stedet være centreret omkring en sag (Jørgensen 2008, 13). Af den årsag efterspørges fællesskabet kun så længe det er nødvendigt for den pågældende sag og opløses ifølge Sennett derefter. Derfor er en essentielt del af at skabe et stabilt og stærkt fællesskab, at beboerne er en heterogen gruppe, hvor fællesskabet er bygget op omkring samvær og regelmæssig kontakt.

Rammer for fællesskabet

Spørgsmålet vil så være, hvordan det er muligt at skabe gode rammer for hyppig kontakt mellem beboerne, og for et mangfoldigt og

konsensusdrevet fællesskab. Til at redegøre for dette vil jeg i det følgende afsnit inddrage forsker i planlægning og urbanisme Lidevij Tummers beskrivelse af co-housing begrebet samt forskeren Jo Williams der undersøger rammer for bofællesskaber. Jeg vil herefter benytte den danske version af co-housing begrebet.

Bofællesskaber

Tummers argumenterer at der grundet den manglende kvalitative forskning i bofællesskaber ikke er en klar definition af begrebet (Tummers 2015, 2024). Dette uddyber han med, at hver disciplin har deres egen forståelse af bofællesskaber, og at der mange gange ikke engang er en klar definitionen indenfor de enkelte discipliner. Tummers refererer til følgende to versioner af begrebet bofællesskab: *“‘co-housing’ for the wider range of cooperative self-managed housing initiatives and ‘cohousing’ for the projects based on and belonging to the Cohousing networks.”* (Tummers 2015, 2024-2026). Overordnet kan bofællesskab forstås som et intentionelt fællesskab (Tummers 2015, 2027). Han stiller spørgsmålstejn ved, om co-housings kun gælder for beboeroprettede samfund, eller om almene boligforeningers bofællesskaber også tæller. I Europa er der tendens til, at bofællesskaber i højere og højere grad bliver hjulpet på vej gennem top-down styring (Tummers 2015, 2023). Bofællesskaber i almene boliger kan være et eksempel på dette. Historisk set er bofællesskaber knyttet til squatter-bevægelsen fra 1980'erne og hele kooperativisme-tanken bygger på et grundlag omkring fællesskab (Tummers 2015, 2033). Gennem tiden har der været både bottom-up og top-down faciliterede bofællesskaber. Flere steder har arbejderbevægelser eller lignende aktører stået for byggeprojekter af bofællesskaber for at skabe bedre boliger til deres medlemmer.

Nedenstående figur skitserer nogle af de mange forskellige versioner af bofællesskaber.

Den store variation af bofællesskaber grundet de lokale landes lovgivning forstærkes af de mange forskellige visioner for bofællesskaberne. De adskiller sig dermed også på visionsplan, og kan ses ved at de vægter fællesskab, økologi, spiritualitet med videre i forskellig grad (Tummers 2015, 2027). Heraf opstår forvirringen omkring forskellen mellem et bofællesskab og et økosamfund, som kan løses ved at bruge bofællesskab som et paraplybegreb hvorunder økosamfund eksisterer som en variation. Mange bofællesskaber er opstået som en modreaktion til de eksisterende boformer og levemåder, da de har været eksperimentelle rum for alternative værdier og livsstil (Tummers 2015, 2027). I den forbindelse har bofællesskaber eksempelvis brudt med de normale kønsroller og familiestrukturer (Tummers 2015, 2028). For nogle bofællesskaber har det været et ønske, at erfaringerne kunne overføres til større skala og være med til at afhjælpe sociale og bæredygtige problemer på et mere overordnet samfundsplan (Tummers 2015, 2023). *“Co-housing initiatives constitute a sometimes pragmatic, at other times idealist, response to the challenges of living in contemporary Europe.”* (Tummers 2015, 2023). Nyere forskning viser at der er en fremgang i bofællesskaber, som vurderes at have en mere pragmatisk tilgang. Det er altså vigtigt for Tummers at slå fast, at moderne bofællesskaber ikke blot skal ses som idealistiske (utopiske) samfundsvisioner (Tummers 2015, 2033). Indenfor den akademiske verden knyttes bofællesskaber til skabelsen af lokal identitet, samt realiseringen af nye typer lokalt fællesskab og naboskab (Tummers 2015, 2027).

Udformningen af bofællesskaber varierer fra land til land da de enkelte lande har egen lovgivning og regelsæt. Især planlovgivning er forskellig

fra land til land og dette har derfor haft betydning for udbredelsen af konceptet (Tummers 2015, 2023). Fælles har været, at initiativerne har skubbet til det gældende lands lovgivning på området, da der sjældent har været love og regler som muliggjorde denne slags fællesskaber (Ibid.). Dette bunder i den kultur der i mange år har været, som indenfor en række områder relateret til boligmarkedet, tilgodeser "the individual owner-occupied suburban household" (Ibid.). Også størrelsen på almindelige byggegrunde og materialer, samt generelle regler omkring adskillelse af det private og det offentlige kan besværliggøre bofællesskaber (Tummers 2023). Derfor mener han, at planlovgivningen bør revitaliseres, så der i højere grad indarbejdes løsninger, som tilgodeser denne boform. *"Confronted with cooperative 'grass-root' housing initiatives, planning authorities need to review the urban development and planning processes, reposition stakeholders and formulate new criteria for land use."* (Tummers 2015, 2023).

Fysiske rammer

Williams undersøgelse tager udgangspunkt i, hvordan vi kan skabe samfund med flere sociale fællesskaber og har i den forbindelse skrevet *Designing Neighborhoods for Social Interaction. The case of Cohousing*. Hun har valgt bofællesskaber som undersøgelsesobjekt, da disse er skabt med netop fællesskabet som bærende punkt. Vigtigheden af sociale fællesskaber ligger ifølge Williams i den tillid, der opstår mellem beboerne som er med til at skabe social kapital. Den sociale kapital er ifølge hende svaret på en lang række samfundsproblematikker, idet hun trækker på følgende kilder:

"According to the Performance Innovation Unit (2002), this is important because social capital contributes to a range of beneficial economic and social outcomes including: high levels of and growth of gross domestic product; more efficiently functioning labour markets; higher educational attainment; lower levels of crime; better health; and more effective institutions of government." (Williams 2005, 195-196).

Ifølge dette er der således ikke meget som lokale fællesskaber ikke hjælper på, og derfor er det vigtigt at designe boligområder med henblik på dette. Da de lokale fællesskaber er definerede ved at være specifikke geografiske lokationer, vil der være nogle bestemte fysiske og sociale rammer for stedet. Rammerne vil være både det naturlige og det byggede miljø samt de personer, der bebor stedet. Disse er vigtige for, hvordan fællesskabet udvikler sig. For at skabe et lokalt fællesskab kræver det, at beboerne bor i relativ nærhed af hinanden, og at der skabes fysiske arealer, hvorpå beboerne kan mødes. Helst skal designet af funktionerne fungere på en sådan måde, at beboere naturligt kommer i kontakt med hinanden i dagligdagen (Williams 2005, 197). Design med henblik på at facilitere lokale fællesskaber kan være at skabe overgange mellem private og offentlige zoner. Williams skriver *"Semi-private space or buffer zones (gardens and verandas, etc.) are very important in terms of social interaction. They provide a gentle transition between public and private space."* (Williams 2005, 198). Disse zoner kan give, hvad Williams beskriver som "territoriel kontrol", hvor beboerne føler at de selv kan styre, hvor meget de ønsker at deltage i fællesskabet med de andre beboere (Ibid.). Hvis ikke fællesskabets fysiske og sociale rammer giver plads til dette, kan det have indflydelse på beboernes ønske i at deltage i sociale aktiviteter. Williams beskriver at manglen på private zoner fører til en overeksponering af fællesskab, som vil få beboerne til at trække sig (Williams 2005, 198). Der kan her drages paralleller til Baumanns beskrivelse af balancen mellem individ og fællesskab. Omvendt kan de

semi-private zoner, som eksempelvis en forhave, også give anledning til socialt fællesskab, da det skaber mulighed for beboerne at interagere gennem synlig kontakt til hinanden (Williams 2005, 198). Disse mellemzoner er således vigtige både i forhold til at skabe kontakt mellem beboere, og for at kunne skærme sig når det er nødvendigt.

En vigtig faktor for fællesskabet er desuden størrelsen på bofællesskabet. For stort et fællesskab kan virke for overvældende på beboerne, og det medfører en tendens til, at færre deltager i sociale aktiviteter. Det begrundes med den anonymitet beboerne oplever i store fællesskaber, og som er medvirkende til, at beboere søger mod sociale fællesskaber andetsteds. Bofællesskabets størrelse og størrelsen på fællesarealerne kan også medføre, at der opleves en mangel på privatliv. Dette kan gøre sig gældende i de mindre bofællesskaber, hvor intimiteten blandt beboerne gør det svært at vælge fællesskabet fra (Williams 2005, 198-199). Et løsningsforslag på disse udfordringer kan ifølge Williams være, at skabe mindre klynger i det store bofællesskab. Til gengæld har mindre bofællesskaber den fordel, at der er en generel større opbakning til fællesskabet. Fællesskabet er tættere når der er færre beboere, og det giver en større lyst til at benytte fællesarealer og deltage i socialt samvær. Beboere er også mere tilbøjelige til at benytte mindre fællesarealer, hvor de kan indgå i socialt samvær i mindre grupper (Williams 2005, 199). At have fællesarealer er således ikke nok, de skal være gode og gennemtænkte for at beboerne har lyst til at benytte dem.

Når der fokuseres på sociale faktorer i forhold til bofællesskaber er beboernes engagement essentielt. Beboerne skal have et ønske om at deltage i fællesskabet og ikke mindst være villige til at deltage aktivt for at få fællesskabet til at fungere (Williams 2005, 200). Williams beskriver beboergruppen i bofællesskaber som på samme tid heterogen og homogen, alt efter hvilke karakteristika der undersøges. "*Cohousers are diverse in terms of interests, ages, religion and household types (personal factors). However, in terms of affluence, social class, race,*

education and attitudes cohousers are a fairly homogeneous group." (Williams 2005, 200). Med henvisning til blandt andet Gehl argumenteres det, at homogenitet i et fællesskab forstærker den sociale interaktion mellem beboerne. For at skabe rammer for samværet i bofællesskaber, tages der som oftest initiativer til en form for regelsæt eller organisering, som kan være faciliterende for fællesskabet. På den måde struktureres samværet for en opnå en god dynamik. Denne struktur vil oftest være non-hierarkisk for at skabe det største incitament til deltagelse (Williams 2005, 201). Williams pointerer i forhold til fællesskabets rammer er så at sige meget konkrete i forhold til hvordan et bofællesskab bør udformes og struktureres. Hvad der mangler i forståelsen er dermed den mere sociologiske vinkel på, hvad der gør, at vi knytter os til et sted, og vælger at engagere os i det og dets beboere. Fællesskabet og stedstilknytning er interessant, fordi jeg mener at det kan afspejle sig i måden beboerne organiserer sig og indgår i beboerdemokratiet.

Steder

Begrebet place attachment (stedstilknytning) er relevant at inddrage da teorien kan underbygge min argumentation for, at der kan være et dialektisk forstærkende forhold mellem stedstilknytning og indgåelsen i fællesskaber. Jeg vil fremover benytte den danske version af begrebet. I det følgende vil jeg derfor redegøre for begreberne stedstilknytning samt community attachment, og kort placere dem inden for det videnskabelige felt. Til at redegøre for begrebet i en videnskabelig kontekst vil jeg benytte Maria Lewicka, Carla Koons Trentelman samt Lynne C. Manzo og Douglas D. Perkins. Forskernes videnskabelige baggrund vil fremgå når de nævnes i de efterfølgende afsnit. Derefter vil jeg præsentere forsker og forfatter Timothy Beatley forståelse af stedstilknytning, og hvad den betyder for menneskers forhold til steder.

I perioden fra 1974 og 1977 udgiver en række forskere rapporter om forskellen mellem abstrakte rum og meningsfyldte steder, samt betydningen af disse for os mennesker (Lewicka 2010, 208). Begrebet stedstilknytning blev dog først introduceret i 1981 af Stokols og Shumaker (Ibid.). Efterhånden har mange forskellige forskningsgrene beskæftiget sig med stedsbegrebet ,og der er derfor endnu ikke en entydig definition af begrebet. Dette skyldes de mange forskellige forskningsmæssige vinkler på emnet, og de mange relaterede begreber såsom: stedsidentitet, place dependence, sense of place (Lewicka 2020, 208). Af samme årsag er der uenighed om, hvorvidt stedstilknytning refererer til både de fysiske og sociale faktorer. Sociologen Carla Koons Trentelman argumenterer eksempelvis i sin tekst *Place Attachment and Community Attachment: A Primer Grounded in the Lived Experience of a Community Sociologist* for, at mange stedsteoretikere i for høj grad sætter lighedstegn mellem stedstilknytning og community attachment, men at dette ifølge hende er uhensigtsmæssigt (Trentelman 2009, 191-192). De to forskningsretninger har tilfælles, at de beskæftiger sig med menneskers tilknytning til det sociale. Ifølge Trentelman har community attachment, i modsætning til stedstilknytning, ikke forholdt sig til det fysiske aspekt, og har derfor måttet trække på stedstilknytning til at belyse denne del. I teksten *Finding Common Ground: The Importance of Place Attachment to Community Participation and Planning* argumenterer professor indenfor miljøsociologi Lynne C. Manzo og Douglas D. Perkins, professor med interesse i planlægning og lokalsamfund, at "Typically, literature on place attachment focuses on individual feelings and experiences and has not placed these bonds in the larger, sociopolitical context in which planners operate. Conversely, the community planning literature emphasizes participation and empowerment, but overlooks emotional connections to place. Yet these attachments can motivate cooperative efforts to improve one's

community." (Manzo & Perkins 2006, 335). Ifølge Manzo og Perkins er forskellen på de to forskningstilgange, hvorvidt fokus ligger på individet eller et mere overordnet samfundsperspektiv. Citatet gør samtidig klart, at forskning i stedstilknytning og lokalplanlægning går metodisk forskelligt til værks.

Stedstilknytning og community rootedness

Forsker i byplanlægning med fokus på bæredygtige byer Timothy Beatley har skrevet *Native to nowhere*, hvor han berører forskningen indenfor stedsteori. Beatley repræsenterer den del af forskningen, hvor fokus er på individets følelse af tilknytning steder, og hvordan denne kan influere individets handlinger. I det følgende afsnit vil jeg præsentere, hvilke vigtige pointer Beatley kan bidrage med til redegørelsen for stedstilknytning.

"Places are those spaces and environments (built or natural) imbued with personal and cultural meaning" (Beatley 2004, 25-26).

Som det ovenstående citat antyder, er steder de geografiske rumligheder, såsom vores hjem, vores hjemegn eller vores yndlings café, som vi mennesker tillægger betydning (Beatley 2004, 27-28). Beatley fremlægger en række aspekter, som har indflydelse på graden af tilknytning til et sted. Eksempler på aspekter, som har en positiv indvirkning på stedstilknytningen, er beboernes alder, hvorvidt der er tale om ejerskab af boligen samt længden af beboelsesperioden. For sidstnævnte uddyber Beatley følgende *"Longevity of residence in a community, which results in greater social ties and more extensive personal memories of place, has been found to correlate highly with*

place attachment.” (Beatley 2004, 31). Der er dermed ifølge ham, en korrelation mellem længden beboeren har været i et område og antallet af sociale relationer (Beatley 2004, 31). Selvom det kan virke logisk at længden beboeren har været i området har indflydelse på de sociale relationer, kan dette dog holdes op mod tidligere argumenter om, at lokale fællesskaber ikke opstår blot gennem nærhed til andre beboere. Beatley uddyber *“Considerable research explores the impact of social networks and personal relationships on commitments to place. Perhaps not surprisingly, the more extensive the neighborhood social and familial ties, the greater are the expressed commitment to place.”* (Beatley 2004, 32). Det er således ifølge Beatley i høj grad det sociale aspekt, der skaber stedstilknytningen. I forlængelse af Trentelmans førnævnte argument omkring community attachment skelner Beatley også mellem stedstilknytning og community rootedness (Beatley, 2004, 30). Om tilknytning til det lokale fællesskab argumenterer han følgende:

“Place attachment and commitment and place rootedness are important in part because they can serve to shape personal choices and behaviour. It is hoped that residents with greater levels of attachment and rootedness are more willing to take the many actions essential to conserving and improving places. Few individuals will care about sustaining places if they have no attachment or rootedness.” (Beatley 2004, 30).

Som dette citat antyder, handler stedstilknytning dermed ikke udelukkende om, hvordan vi føler for et sted, men det kan også være afgørende for, hvordan vi handler i forhold til stedet. Viljen til at bevare, beskytte og udvikle områder går således gennem folks følelsesmæssige tilknytning til stedet. Derfor er det utrolig vigtigt, at man i planlægningen af områder går aktivt ind i faciliteringen omkring at skabe en stærkt stedstilknytning for beboerne (Beatley 2004, 31). Selvom Beatleys

forskningsmæssige ståsted betyder, at han med al sandsynlighed refererer til bevaring og udvikling i en mere miljø og klimamæssig forstand, vil jeg argumentere for en lidt bredere fortolkning, idet jeg mener at dette også kan gælde mere overordnet. I lyset af denne tolkning kan det også være det sociale fællesskab, som ønskes bevaret eller udviklet i en bestemt retning.

Afdelingsdemokratiet som lokal styreform

I ovenstående har jeg konstateret, at tilknytningen til et sted og fællesskabet kan skabe incitament til at engagere sig i fællesskabet. I forlængelse af dette vil jeg inddrage SBI rapporten Den almene boligsektors rolle fra 2006 til at redegøre for vigtigheden af beboerdemokrati og organiseringen heraf. Dette vil danne grundlag for min diskussion af almene boligers fremtidige rolle. Hermed bliver beboerdemokratiet knyttet til selve organiseringen af beboerfællesskabet:

“Der hvor den danske almene sektor skiller sig mest ud er i forhold til den interne organisering og beboernes indflydelse. I de fleste lande er der regler for at inddrage beboerne, men kun i Danmark har de en slags selvstyre. Vi har beboervalgte afdelingsbestyrelser i de enkelte boligafdelinger, der selv kan tage beslutninger og disponere over en del af de ressourcer, der tilvejebringes gennem huslejen. Desuden har beboerne flertal i boligorganisationernes bestyrelser.” (SBI 2006, 9).

Selvom det er nogenlunde klart hvilke opgaver afdelingsbestyrelsen har, omend de udføres forskelligt fra afdeling til afdeling, er det ifølge SBI rapporten ikke klart hvilken rolle beboerne forventes at have (SBI 2006, 87). Dette giver problemer i forhold til at vurdere, hvor godt beboerdemokratiet fungerer, da dette i høj grad er knyttet til forventningerne omkring hvordan dette bør fungere. Disse forventninger

kan være svære at indkredse, da både kommune, boligorganisation, beboere, samt beboerne imellem kan have forskellige holdninger til dette.

Forskellige demokratiforestillinger

Initiativet til at skabe afdelingsdemokrati kom fra Lejernes Landsorganisation, som ønskede at skabe en mulighed for beboerne til at opnå indflydelse. De almene boligorganisationer ønskede også at inddrage beboerne. Deres plan var, at beboerne skulle involveres i en sådan grad, at de kunne fungere som deres egne udlejere (SBI 2006, 87). Ønsket om så stor en inddragelse af beboerne ønskede Lejernes Landsorganisation ikke, da det lagde et for stort ansvar ud til beboerne, men de almene boligforeninger fik deres vilje. *“Gennem den nye konstruktion blev modsætningsforholdet mellem udlejer og lejer dermed institutionelt ophævet og de to beboerroller - brugeren og medborgeren - blev fusioneret.”* (SBI 2006, 87). Dette skabte fokus på det lokale afdelingsdemokrati, og hvordan problemerne skulle løses i forhold til den konkrete afdeling og dens udfordringer og ønsker (Ibid.). Senere opstår der i forbindelse med en lovændring i 1996 en forestilling om et “superdemokrati”, hvor beboernes indflydelse flyttes fra den repræsentative indflydelse gennem afdelingsdemokratiet til et deltagerorienteret demokratisyn (SBI 2006, 89). Man ønsker at beboerne skal deltage mere direkte i både politiske beslutninger samt sociale aktiviteter i afdelingen. Dette fører til to forskellige måder at kategorisere måden beboerne kan deltage i beboerdemokratiet, henholdsvis “basisdemokraten”, som deltager i afdelingsmøder og engagerer sig i mere overordnede beslutninger for afdelingen, og den “kollektive bruger”, hvis deltagelse er afgrænset til mere konkrete områder og opgaver i afdelingen (SBI 2006, 89-90). SBI konkluderer at: *“Rationalet bag*

lovændringen er, at øget indflydelse giver øget ansvarsfølelse og deltagelse.” (SBI 2006, 89). Begrundelsen for udviklingen er således, at beboerne skal opleve afdelingen som et lille lokalsamfund så fællesskabet i boligafdelingen understreges (Ibid.). *“Samtidig definerer og understreger lovgivningen det funktionelle fællesskab: børnefamilierne, de ældre, de miljøinteresserede osv. som en relevant og legitim afgrænsning af interessen for fællesskabet i beboerdemokratiet.”* (SBI 2006, 89-90).

Med ansvaret lagt over på beboerne kan der opstå diskussioner omkring, hvorvidt de varetager opgaven tilfredsstillende. Som førnævnt kan dette være svært grundet de mange forskellige involverede parter og deres forståelser af, hvad er aktivt og velfungerende beboerdemokrati er. Dette bunder i høj grad i at nogle beboere i almene afdelinger er opvokset i en tid med stort fokus på fagbeværelser og forskellige foreninger, hvor aktiv indflydelse var vigtig og ønskværdig (SBI 2006, 94). For mange af disse beboere er beboerdemokratiet blevet en livsstil og antallet af timer, der bruges på dette overrækker langt mere end det påkrævede (SBI 2006, 98). Mange af de nye og yngre beboere er opvokset i en ny tid med en større grad af individualitet, og en mindre grad af tilknytning til fagbevægelsen og andre organisationer eller foreninger (SBI 2006, 96). Individualiseringstendensen hos de nye beboere i almene boliger har betydet flere tiltag i retningen af, at beboerne selv kan designe deres egen bolig gennem eksempelvis individuel råderet (Ibid.). Dermed er der et generationsskifte i gang, hvor disse to forskellige beboergrupper med forskellige demokratiforestillinger skal sameksistere, og dette fører til problemer med at define beboernes og beboerdemokratiets rolle (SBI 2006, 97). Da det er den nye generation af beboere, der på længere sig skal bestemme retningen for beboerdemokratiet vil det betyde, at det klassiske beboerdemokrati skal retfærdiggøre sin eksistensberettigelse for ikke at uddø. En løsning på beboerdemokratiets udfordringer kan være, at der i

fremtiden må rettes ind efter de nye beboeres måde at deltage i beboerdemokratiet på. Det kan ske ved at designe deltagelsesmuligheder for det der kan betegnes som “enkeltsagsfolket” - beboere som hellere vil engagere sig i mindre og tidsbegrænsede opgaver end at deltage i de klassiske bestyrelsesarbejde (SBI 1999, 7).

Beboerdemokratiets samfundsrolle

SBI konkluderer at “Givet udviklingen i beboersammensætningen i de forskellige boligformer betyder det, at beboerdemokratiet som styreform retter sig mod og som livsform baserer sig på andre segmenter af befolkningen end dem, der normalt sætter den politiske dagsorden og deltager i partier, organisationer m.v.” (SBI 2006, 83-84). Ud fra Patemans “klasseværelshypotese” kan “det lille demokrati” som findes på eksempelvis arbejdspladsen eller i skolerne være et læringsrum for deltagelsen i “det store demokrati”, forstået som vores overordnede demokratiske system (SBI 2006, 99). Det lille demokrati kan ifølge Pateman forberede og øve borgere i at deltage og påtage sig demokratisk ansvar (Ibid.). Denne tese er endnu ikke forsøgt afprøvet med udgangspunkt i beboerdemokratiet som en skole for demokrati (Ibid.). Ifølge SBIs rapport er der en bred anerkendelse i både forskningen og blandt politikere og embedsmænd af, at politiske beslutninger først får betydning når de forvandles fra det tænkte plan til at implementeres i det virkelige samfund i samspil med borgerne (SBI 2006, 101). Som eksempel på dette nævnes integrations- og socialpolitikker, som i høj grad er afhængig af samarbejdet med beboerdemokratiet i de almene boligafdelinger. Her argumenteres med, at beboerne ikke kan påtage sig en rolle i løsningen af disse problematikker, hvis ikke de får tildelt et ansvar gennem beboerdemokratiet (Ibid.). Dette kan lægge pres på beboerdemokratiet fordi “[...] *dette som politisk styreform stiller krav om et overskud til at opkvalificere og inkludere beboere, der ikke har nogen*

forudgående politisk-organisatorisk erfaring, er undergennemsnitligt uddannelses- mæssigt funderet og herudover kan have sproglige og kulturelle barrierer.” (SBI 2006, 95). Hvis beboerdemokratiet skal fungere som en skole i demokrati kræver det derfor, at problemer omkring beboernes manglende ønske om at deltage løses (SBI 2006, 101).

Til højre: Festligt arrangement i Permatopias have (Permatopias facebookside).
Nedenfor: Beboerne samlet i loen. (Permatopias facebookside).

METODE OG VIDENSKABSTEORI

Rapporten er skrevet til alle med en interesse i almene boliger og bofællesskaber, og det er derfor mit håb at den er forståelig og brugbar også uden for forskningsverdenen. Især skal almene boligorganisationer gerne kunne udnytte undersøgelsens resultater i et eller andet omfang. Jeg forestiller mig desuden, at studerende og forskere kan læse den og finde inspiration til yderligere forskning i beboerdemokrati og almene boligers fremtidige rolle.

Jeg har valgt ikke at lave et separat videnskabsteoretisk afsnit, men i stedet at inkorporere mine refleksioner løbende i mit metodeafsnit.

Valg af metode

Det er vigtigt for mig at pointere, at min rapport ikke er et forsøg på at evaluere Permatopia, men blot give nogle foreløbige bud på, hvad der er lykkedes og hvilke udfordringer, der har været i perioden indtil nu. Fra oprindeligt at have en bred interesse i Permatopias mange facetter som et nyt bud på et moderne bofællesskab, er fokus for rapporten blevet indsnævret til at omhandle organisationen og beboerdemokratiet. Fordi min viden om og undersøgelser af Permatopia var ikke-eksisterende, ønskede jeg at lade beboerne og eksperternes blik på projektet være styrende for undersøgelsens retning. Dermed var min tilgang meget åben og udforskende. Med denne udforskende indgangsvinkel til feltet virkede interviews hensigtsmæssig, da det efter min vurdering gav mulighed for berøre en bred vifte af emner for at afgøre, hvilke områder der krævede

nærmere undersøgelse. Jeg valgte at foretage semistrukturerede interviews, fordi det var vigtigt for mig at trække på deres viden, da min egen viden om Permatopia var meget lille (Tanggard & Brinkmann 2015, 34) Dette betyder, at empirien i denne undersøgelse er gået forud for valget af konkret teori. Kun min forudgående viden og mine forforståelser har ligget til grund for de temaer, som jeg valgte at spørge ind til. I søgen efter det ønskede forhold mellem teori og empiri opstår dermed en abduktiv tilgang til produktionen af viden (Kvale & Brinkmann 2015, 259-260). Grundet de forudsætninger at der ikke på nuværende tidspunkt eksisterer andre lignende rapporter omkring Permatopia, har jeg ikke kunnet trække på tidligere undersøgelser. Fordelen ved min kvalitative tilgang har derfor været, at jeg kunne få et mere udforskende perspektiv på Permatopia uden at skulle lægge mig alt for fast på nogle temaer fra start. Dette betyder til gengæld, at jeg grundet rapportens tidsmæssige rammer ikke har haft mulighed for at undersøge så stor en gruppe af beboere. Min rapport kan dermed ligge til grund for nærmere undersøgelser af Permatopia ud fra de foreløbige konklusioner jeg vil præsentere.

Interview som metode

Min tilgang til vidensindsamling og bearbejdning i rapporten tager udgangspunkt i to videnskabsteoretiske retninger/positioner. Formålet med mine interviews har været at opnå både en form for objektiv viden om Permatopias organisering og udformning samt beboernes subjektive oplevelse af disse. Denne tilgang afspejler den fænomenologiske position inden for videnskabsteorien. Min undersøgelse har derfor først skullet kortlægge mere overordnet og faktuel, hvad Permatopia er gennem både informationerne på Permatopias egen hjemmeside og gennem

interviews. Disse interviews ligger også til grund for min forståelse af, hvilken effekt organiseringen har for beboerne og deres indgåelse i lokale fællesskaber i Permatopia. Viden er en konstrueret forståelse af virkeligheden, og derfor ikke en korrekt afspejling af virkeligheden og fortiden (Kvale & Brinkmann 2015, 71 & 84). Jeg vil derfor ikke forsøge at frembringe sande eller fuldstændige fremstillinger af virkelige hændelser, men gennem interviews forsøge at reflektere over de fortolkninger af virkeligheden, som beboerne giver. Beboernes fremstillinger vil dernæst skabe baggrund for min fortolkning af deres udsagn gennem en lang række processer, hvor jeg som forsker dissekerer deres pointer, og sætter dem i relation til hinanden på en måde, der afspejler min forståelse af fænomenet (Kvale & Brinkmann 2015, 84). Denne fortolkningsproces vil ske gennem hele rapporten, da alle mine valg vil være afspejlet i min fortolkning af den viden jeg opnår. Dermed starter fortolkningsprocessen allerede gennem mine forforståelser, som ligger til grund for interviewguiden og foregår under interviewet i form af mine valg i forhold til, hvilke områder jeg vælger at spørge yderligere ind til. Min tilgang placerer sig derfor også indenfor den hermeneutisk videnskabsteoretiske position (Sonne-Ragans 2013, 150).

Interviewguide

Udformningen og udførelsen af interviewguides er afgørende for at skabe rammen for undersøgelsen. Hvor statiske og udførlige de skal være kræver stor omtanke, og kan indebære en lang række af overvejelser om fordele og ulemper til et punkt, hvor mængden af kombinationer for mulige løsninger overstiger det almene menneskelige hjernemæssige kapacitet. Dertil kommer den mængde af uforudsigelige reaktioner fra informanter og uvisse forhold omkring interviewsituationen, som

umuliggør en situation, hvor interviewer har det forkromede overblik og fuld kontrol over situationen. Uanfægtet af dette vil jeg dog forsøge at redegøre for mine valg omkring mine interviewguides og min brug af disse under interviewene.

Stort set alle mine interviewguides er forskellige, da jeg har rettet ind løbende i forhold til de informationer jeg har fået. Mine interviews har ligget med relativt stor spredning, og dette har givet mig god mulighed for at kunne lave forskellige interviewguides. Det har især været nødvendigt fordi der var så meget viden om Permatopias organisering, som jeg ikke havde nogen forudsætning for at vide noget om inden. Dermed var min oprindelige spørgeguide lavet ud fra meget dårlige forudsætninger. Jeg ønskede at se, hvilke temaer mine informanter lagde vægt på i relation til spørgsmål omkring fællesskab, forståelsen af hjem, samarbejdet på tværs, de fysiske rammer og organiseringen. Disse emner var udvalgt på baggrund af min forforståelse af, hvordan Permatopia er udformet og fungerer i praksis (Sonne-Ragans 2013, 150). Baggrunden for mine forforståelser tager udgangspunkt i min viden om Permatopia fra deres egen hjemmeside og andre internetkilder, samt min viden om den almene boligsektor opnået gennem min studietid og mit job i en almen boligforening.

Jeg har forsøgt ikke at gå slavisk igennem mine interviewguides, men i stedet rette ind i forhold til de pointer informanterne selv er kommet med (Kvale & Brinkmann 2009, 48). Dette bunder i, at jeg ønskede at opnå en både bred og dyb viden om Permatopia. I denne proces har jeg enkelte gange udeladt spørgsmål af tidsmangel eller fordi jeg fornemmede at informanten ikke vidste noget om emnet. Dette kan være et problem, da jeg nogle gange kan have fejlvurderet, om personen har været i stand til at udtale sig om emnet eller ej. Valget om at gøre dette vidner om, at jeg allerede i interviewsituationen fortolker på informanternes udsagn, og at

det havde indflydelse på mine beslutninger om, hvordan jeg gennemgik interviewguiden. Samspillet mellem mig og informanterne har dermed haft indflydelse på udviklingen af viden i interviewene (Kvale & Brinkmann 2015, 83). Mit behov for at springe i interviewguiden bestod også i, at mit fokus var meget bredt, da det for nogle af de informanter, som havde meget at sige, var svært at komme igennem alle punkter på den tid, der var afsat. Derfor var det sommetider nødvendigt for mig at prioritere de punkter, som den gældende informant havde størst viden om.

Enkelte steder har det været nødvendigt at uddybe mine spørgsmål, da informanten ikke har forstået, hvad jeg søgte svar på. Det er klart, at jeg som forsker har haft nogle forforståelser af, hvad informanterne ville sige, hvilket uundgåeligt vil have påvirket min interviewguide. Jeg har forsøgt at gøre spørgsmålene mere åbne til at starte med, for at give plads til informanternes egne betragtninger. Dette har ført til at jeg i nogle tilfælde har stillet for åbne spørgsmål, hvor jeg efterfølgende har måttet specificere, hvilket type svar jeg ledte efter. I disse situationer har der ofte været tale om, at min tese omkring et emne har vist sig ikke at blive bekræftet, i og med at formodningen ifølge informanten ikke er reel.

Jeg har i mine interviews med beboerne selv måtte tage styringen og være skarp på at sætte rammerne, da mit undersøgelsesfelt for Permatopia var meget bredt og det måske ikke altid var helt klart for beboerne, hvad det var jeg præcist ville frem til. I mine interviews med Vørsing og Spohr var fokus mere indsnævret til deres konkrete samarbejde med KPO og selve organiseringen af dette. Derfor oplevede jeg, at jeg i disse interviews ikke behøvede at stille så mange spørgsmål, da der var en klarere forventningsafstemning af, hvad jeg ønskede at vide mere om. Begge informanter virkede til at være meget bevidste om, hvilke pointer der var relevante for min undersøgelse. Dette betyder dog, at de i høj grad var med til at styre retningen for interviewet. Givet at de

begge sidder i positioner, hvor det er deres professionelle holdninger jeg ønsker adgang til, vil dette have betydning for hvilke emner de berører og på hvilken måde. Som repræsentanter for henholdsvis KAB og SYDBO vil de veje deres ord mere forsigtigt.

Udvælgelse af interviewpersoner

Jeg har foretaget i alt 9 interviews med 11 personer. Heraf er der tre interviews med eksperter, og de resterende er beboere i Permatopia. Dette antal beror blandt andet på argumenter om mætningsprincippet. Men da jeg har forsøgt at revidere mine interviewguides løbende for at opnå en så bred viden som mulig, er det svært direkte at tale om et mætningsprincip. I stedet kan man sige, at jeg er stoppet med interviews, da jeg mente at jeg havde interviewet de vigtigste grupper, jeg kunne identificere i forbindelse med Permatopia. Således har jeg interviewet Jan Spohr kundeforstander i KAB, Sophus Vørsing som er formand for SYDBO, Suzanne Darmer som er formanden for Permatopias opskrivningsforening (KPO), to beboere fra hver boligform og et medlem af Okrati-teamet. Efter at have foretaget disse interviews satte jeg pause på empiri-indsamlingen for at skabe et overblik over materialet. Da mit fokus under interviewene var bredt, var der allerede meget mere materiale, end jeg kunne bruge i rapporten. Derfor valgte jeg ikke at foretage flere interviews med beboere, da dette kun ville bidrage yderligere, hvis jeg havde ressourcer og tid til for alvor at opdyrke en ny vinkel. Mit interview med formanden for SYDBO var med til at ændre retningen til et større fokus på det almene og det organisatoriske. Ved gennemlytning og transskribering af mine interviews blev jeg bevidst om en række emner omkring organiseringen, som manglende opklaring. Derfor justerede jeg antallet af beboere, jeg ønskede at tale med, til fordel

for opfølgende interview med Darmer, da jeg mente at det var den bedste måde at få udrett mine tvivlsspørgsmål omkring organiseringen. Jeg har dermed forsøgt at finde en balance mellem en fornuftig mætning af feltet i kombination med en mere udforskende og bred tilgang.

Adgang til feltet

Mit første besøg på Permatopia var lørdag d. 2/2/2019, hvor der var åbent for rundvisning. Her fik jeg set og hørt lidt mere om stedet, da jeg indtil dette tidspunkt kun vidste de ting, der kunne læses på internettet. Til rundvisningen startede jeg ud med at præsentere mig selv, og lade rundviseren vide, at jeg var specialestuderende og overvejede at skrive speciale om stedet. Efter rundvisningen var der spørgerunde, og jeg fik mulighed for at forhøre mig om nogle af de ting, som jeg forestillede mig at ville undersøge i specialet. Da jeg ikke havde en officiel interviewaftale, måtte jeg nøjes med nogle enkelte pointer herfra, som jeg kunne tage videre til mine interviewguides. Jeg tog desuden direkte kontakt til rundviseren efter rundvisning for at forklare nærmere, hvad jeg forestillede mig at undersøge og høre, hvordan jeg bedst kunne få bekræftet, om Permatopia kunne være interesseret i et samarbejde. Han henviste mig til en mailadresse, som jeg få dage inden havde taget kontakt til Permatopia igennem. Dagen efter fik jeg svar på mailen og fra den pågældende person, som rundviseren havde henvist mig til. Grundet sygdom gik der et stykke tid fra planlagt før vi kunne have vores første telefonsamtale om det videre forløb. I vores samtale blev det gjort klart, at grundet mange specialestuderende, ønskede de selv at stå for kontakten til beboerne. Det blev aftalt at jeg kunne få et interview med formanden for bestyrelsen, og at hun ville være godt kvalificeret til at vurdere, hvem jeg ellers kunne tale med. Jeg var en smule betænkelig ved, at processen med at skulle finde flere interviewpersoner måtte vente til efter

interviewet, da min oprindelige plan havde været at skulle foretage de fleste interviews i selvsamme uge. Det blev dog klart at dette ikke kunne lade sig gøre med så kort varsel, og at min oprindelige plan derfor måtte rykkes. På dagen for interviewet med Suzanne Darmer, blev jeg sat i kontakt med den første beboer. Der gik derfra omkring et par uger før jeg blev sat i kontakt med de resterende interviewpersoner. Udover den oprindelige kontakt til Permatopia per mail har jeg dermed ikke selv deltaget aktivt i udvælgelsen af interviewpersoner blandt beboerne. Dette har Sasse fra rundvisergruppen og formanden Suzanne stået for. Min indledende kontakt til KAB foregik ligeledes per mail, kort tid efter at Permatopia havde bekræftet muligheden for et samarbejde. Da det ikke var muligt at finde kontaktoplysninger på SYDBOs hjemmeside, fik jeg efter aftale tilsendt disse af Spohr efter interviewet. Da mit første interview, som var med Spohr foregik allerede d. 5/2/2019, var der god mulighed for at viderebringe vigtige pointer til næste interview med Darmer.

Gatekeeping

Gatekeeping eksisterer i mange former og refererer til personer eller andet som kontrollerer adgangen til den viden, der ønskes at tilgås. Gatekeepere har dermed magt til både at tillade og nægte adgang til et bestemt felt. Da det er to beboere i Permatopia, som har stået for kontakten til de andre informanter, har der i min undersøgelse været tale om en slags gatekeeping. Det har været vigtigt for mig at respektere ønsket om, at de selv ville facilitere kontakten. Dette har dog på trods af forsikringer skabt tvivl om, hvorvidt jeg med sikkerhed kunne få interviewaftaler på plads, og overholde min tidsplan inden for rammerne af rapporten. Beboer S været gatekeeper på selve adgangen til

Permatopia som samarbejdspartner. Hun har gennem sin rolle i rundvisergruppen, som står for kontakten udadtil, tilladt adgang og faciliteret kontakten til relevante beboere, heriblandt Darmer. Efter interviewet med Darmer, overtog hun kontakten til beboerne og fandt en række andre informanter, som gerne ville deltage i interviews. Jeg fik udleveret kontaktoplysninger så jeg selv kunne aftale nærmere. Begge gatekeepere har lagt vægt på, gerne at ville vide, hvad mit fokus for rapporten var, så de kunne finde de personer, der var bedst egnede til at interviewe. Dette kan være en svaghed, da det bliver deres forståelse af, hvem der vil være bedst at snakke med som styrer udvælgelsen. Det er ikke til at sige, om det havde været bedre med en mere tilfældig udvælgelse. Da projektet startede i én retning og ændrede sig løbende, er det også muligt, at denne udvælgelsesproces med udgangspunkt i mit fokus for rapporten var forgæves. Derudover kan jeg ikke præcist vide, hvordan de endte med at udvælge netop disse interviewpersoner. Det er derfor ikke klart, om disse reelt set var nøje udvalgt, eller om det blev tilfældigt i forhold til, hvem der ønskede at deltage. Således kender jeg ikke deres procedure for den videre kontakt til beboerne, og om de eksempelvis har taget kontakt til alle beboere eller kun en mindre gruppe, som de fandt passende. Jeg har ikke selv haft mange krav til interviewpersonerne, da jeg som udgangspunkt blot ønskede at tale med nogle fra hver af de tre boligformer. Dertil mente jeg, at hvis det var muligt ville det være fint, hvis de afspejlede den mangfoldighed, som de selv beskriver for stedet. Men da projektet tog en drejning fra at fokusere på det organisatoriske, arkitektoniske og sociale, til mest at fokusere på, hvordan organiseringen afspejles i det arkitektoniske, sociale og økonomiske, havde det givetvis været bedre at udvælge ud fra disse kriterier i stedet. Dette kunne eksempelvis have været at vælge nogle beboere ud fra, hvilke teams de er med i, så man kunne opnå en så bred forståelse som muligt for organiseringen i de forskellige områder og teams.

Transskribering og kodning

Lyden fra interviewene er optaget på iPhones optagelsesprogram "Memoer" med accept fra interviewpersonerne. Jeg har valgt at transskribere alle interviews fuldt ud med undtagelse af mindre dele af mere personlig karakter, som ikke relaterede sig til undersøgelsen. Der er et enkelt interview, hvor jeg ved et uheld mistede en del af lydoptagelsen, som af denne grund derfor ikke er transskriberet. Jeg har valgt at transskribere mine interviews, fordi empirien har været styrende for min tilgang. Denne beslutning har vist sig at være givende, fordi jeg er blevet utrolig stærk i min empiri, og nemt har kunnet udpege de pointer jeg ønskede at drage frem. Dette har lettet min efterfølgende kodning og bearbejdning af empirien. Det var vigtigt for mig at kunne optage lyd under interviewet, da det ville være en krævende opgave for mig som alene-interviewer at skulle fokusere på både gennemgangen af interviewguiden og samtidig tage noter.

I transskriberingerne har jeg lagt vægt på hvad der bliver sagt, og ikke hvordan det bliver sagt. Derfor har jeg som udgangspunkt udeladt en del øhh og lignende sproglig fumlen, som ville gøre transskriberingen unødvendigt svær at læse (Kvale & Brinkmann 2015, 239). På den måde har jeg allerede under transskriberingen finpudset sætninger for at gøre dem mere letlæselige. I denne proces har jeg dermed allerede fortolket på vigtigheden og forståelsen af interviewpersonernes udsagn (Kvale & Brinkmann 2015, 84). Det har jeg tilladt mig fordi min empiri skal være grundlag for en tekstanalyse, hvor måden informanternes udsagn præsenteres ikke er relevant. Jeg har i denne proces forsøgt at være opmærksom på, at viden som Kvale og Brinkmann beskriver den er sproglig (Kvale & Brinkmann 2015, 85). I den fortolkning der sker i oversættelsen fra det talte sprog til tekst kan viden gå tabt eller på anden vis miste nuancer. Jeg har få steder markeret lange pauser, grin eller ord

jeg ikke kunne høre. Derudover har jeg undladt størstedelen af egne bekræftende kommentarer såsom “ja” og “okay”, da jeg vurderede dem til at være irrelevante, grundet mit fokus på på interviewpersonernes udtalelser. Jeg er først og fremmest interesseret i den viden, der produceres og mindre i selve samspillet mellem mig og informanten (Ibid.). De resterende af mine kommentarer er ikke udeladt, da jeg dog stadig tilskriver mig den konstruktivistiske forståelse, at mine kommentarer er med til at forme interviewsituationen og informanternes udtalelser. Jeg er dermed bevist om min rolle i at forme interviewsituationen og den viden der produceres.

Min kodning har taget udgangspunkt i de af mine temaer fra interviewguiden som blev bekræftet af beboernes udtalelser. Jeg havde derfor en ramme jeg kunne bygge videre på, da jeg skulle skabe mig et overblik over min empiri. Kodningen har derfor været både begrebsstyret og datastyret (Kvale & Brinkmann 2015, 263). Jeg har kodet relevante passager ud fra følgende overordnede kategorier:

Organisering	Fællesskab
Fysisk	Økonomi

Meningen med kodning af datamateriale er at skabe en så fuldstændig beskrivelse af det pågældende undersøgelsesspørgsmål som muligt (Kvale & Brinkmann 2015, 262). Kodningen er således en del af processen med at fortolke den viden, der undersøges. Da mine kodningskategorier er både begrebsstyrede og datastyrede, er de udtryk

for en dialektik mellem mine forforståelser og min fortolkning af datamaterialet.

Anonymisering og etik:

En forudsætning for samarbejdet med Permatopia har været, at de måtte få en udgave af rapporten efter aflevering. Det har desuden været en præmis for Vørsing, at få oplyst inden aflevering, hvilke af hans udtalelser der benyttes i rapporten. Jeg har derfor oplyst om, hvilke passager jeg benytter.

Anonymisering

Personer med ekspertstatus er blevet gjort opmærksomme på, at de ikke har kunnet være anonyme i form af deres status, men at de efterfølgende kunne sige til, hvis de ønskede at enkelte passager ikke blev medtaget i rapporten. Jeg har derfor ikke medtaget passager som er noteret “off record” og har efter aftale efterfølgende informeret om, hvilke passager jeg ønsker at benytte til dem, der har ytret ønske om dette. Dette ønske fra informanterne grunder i, at de udtaler sig som repræsentanter for henholdsvis KAB og SYDBO og derfor taler ind i dette politisk styrede system med de forbehold, det kan give. Jeg har valgt at anonymisere de resterende interviewpersoner. Dette har jeg gjort af to årsager. Inden jeg redegør for disse skal det tilføjes, at jeg ikke inden interviewet informerede interviewpersonerne omkring muligheden for at være anonym. Min begrundelse for dette var, at den retning jeg forventede at undersøgelsen ville tage, ikke berørte private eller følsomme emner. Efter at have foretaget mine interviews og besluttet den

endelige retning for rapporten står det klart, at der er argumenter for at vælge anonymisering af interviewpersonerne. Med mit endelige fokus på organiseringen af Permatopia var det vigtigt for mig også at kunne stille kritiske spørgsmål og inddrage citater, som beskriver de udfordringer der er. At udtale sig om dette kan være mere følsomt eller intimiderende for interviewpersonerne, da de ikke ønsker at sætte stedet i et dårligt lys. Da Permatopia er et lille samfund, hvor beboerne kender hinanden, mente jeg at det ville være mest trygt for informanterne, hvis de ikke skulle stå direkte til ansvar for deres udtalelser. Grundet dette har jeg derfor for informanternes skyld valgt, at de ikke skulle fremstå med navne. Da der har været gatekeepere, som har faciliteret kontakten til informanterne, vil en komplet anonymisering være umulig. Dette anser jeg dog ikke som et problem, da ingen af informanterne selv har bedt om at være anonyme. Min beslutning om at anonymisere har derfor blot været ud fra min forsigtige vurdering af hvilke holdninger beboerne potentielt kunne føle sig utrygge ved at skulle forbindes direkte til. Der er derfor ikke sikret en høj grad af anonymisering, men blot taget et mindre skridt for "beskytte" beboerne. At tage dette mindre skridt har ikke været et problem for rapportens udformning, da fokus ikke har været på informanternes personlige karakteristika eller dem som person, men på de udsagn de kommer med.

Derfor refereres der i rapporten til beboerne med følgende titler: Beboer 1, Beboer 2, Beboer 3, Beboer 4, Beboer 5, Beboer 6, Beboer 7, Beboer 8, Beboer 9.

Havde jeg vidst at jeg ville vælge at anonymisere informanterne, havde det uden tvivl været bedre at informere om dette inden interviewets start, da dette med al sandsynlighed havde givet informanterne endnu mere rum til at reflektere over både de positive og de mere udfordrende aspekter omkring Permatopia.

Forskerens rolle

Hoveddelen af interviews med beboere er foretaget i deres egne hjem. Et enkelt er foretaget på informantens arbejdsplads og et enkelt opfølgende interview over telefon. Dette har ført til en afslappet og mere uformel stemning mellem mig selv og informanterne. Betydning af dette har været, at der under nogle interviews har været en del afbrydelser i forbindelse med hjemmets daglige rytme. Under disse interviews har det til tider været svært at opretholde en neutral forsker-rolle, da det har virket unaturligt ikke at kommentere eller deltage i samtalen med informanterne. At engagere sig personligt i samtalen kan give informanten en følelse af tryghed og lyst til at dele sin viden, men kan også påvirke samtalen i en uintenderet retning (Kvale & Brinkmann 2015, 121). Med min deltagelse kan jeg risikere at lægge ord i munden på informanterne, så deres skildring af virkeligheden er påvirket af mine tanker og begreber. Jeg har derfor forsøgt at holde min deltagelse til et minimum, men samtidig respektere nødvendigheden af og de positive effekter det kan have at dele ud af viden om mig selv. Interviewet med Spohr foregik i KABs hovedkontor mens interviewet med Vørsing blev afholdt på hans arbejdsplads. Rammerne om disse interviews var derfor mere formelle.

ANALYSE

Jeg vil i følgende analyse undersøge, hvilket dialektisk forhold der er mellem organiseringen af Permatopia og de fysiske omgivelser, det sociale fællesskab og deres økonomi.

Formel og uformel organisering

Som beskrevet i tidligere afsnit er organisationen i Permatopia adskilt i to dele. En beboer beskriver det som at organiseringen foregår på et reelt og et formelt plan (Bilag 4, 3). Ifølge ham består det formelle plan af alle boligformernes foreninger samt KPO og KPA. Den organisering som beboerne i Permatopia selv har indført i form af organisationsplanen er ifølge ham den der fylder mest i hverdagen, og derfor beskriver han denne som det reelle plan. Formanden er ikke helt enig i dette ordvalg, og beskriver det i stedet som en lovpligtig og en ikke lovpligtig del (Bilag 2, 1). Med udgangspunkt i dette vil jeg mene at organiseringen kan kategoriseres i en formel og en uformel del. Den formelle er den lovpligtige del som er nødvendig på et administrativt plan, og som holder sammen på de overordnede rammer for Permatopia. Den uformelle del er den beboerne selv har skabt, og som er nødvendig for den daglige drift og for de sociale rammer. Men hvad betyder det så, at man kan tale om en formel og en uformel del?

Selvom den formelle del eksisterer adskilt virker det på mange måder som om den forsøges inkorporeret i den uformelle organisering for at passe bedre ind i beboernes visioner og behov. Dette ses eksempelvis

ved, at bestyrelsen for KPO skal slås sammen med bestyrelsen for KPA, som så skal indgå i hovedkredsen (Bilag 5, 2; Bilag 4, 3). På den måde bliver det bestyrelsen for andelsselskabet, som kommer til også at udfylde den rolle en bestyrelse i en klassisk almen boligafdeling har. Samtidig bygger en stor del af behovet for den uformelle organisering på de opgaver, der ligger i forbindelse med virksomheden. Andelsselskabet bliver derfor styrende for mange områder af organiseringen. En vigtig forskel i forhold til denne organisering er, at den lovmæssige del kræver boligformerne adskilt på et administrativt niveau, hvorimod den interne organisering, som beboerne selv har igangsat, i højere grad forsøger at udvaske grænserne mellem boligformerne. Dette gør den ganske enkelt ved, at der sættes samme krav til alle beboere, hvilket skaber en følelse af lighed for beboerne. Flere beboere beskriver, at de ikke ved, hvilke beboere der bor i hvilke boformer, fordi det ikke er noget der fremgår åbenlyst i hverdagslivet (Bilag 8, 8). Forslaget med at lave blandede boliger var ikke en del af det oprindelige koncept, men opstod som et krav fra banken. Beboerne har haft mulighed for at udtrykke hvilken boligform de ønskede, men det virker som om at de fleste i realiteten har sagt ja til hvad de blev tilbudt, også selvom det ikke var det de oprindeligt havde ønsket. Det har dermed ikke været boligformen men ønsket om at være en del af Permatopia der har været styrende for mange beboere. Med udgangspunkt i dette giver det mening, at beboerne ikke definerer sig ud fra de enkelte boligformer og at det derfor heller ikke skal influere organiseringen. Det eneste sted hvor boligformerne for alvor er adskilt er i eje-, leje- og andelsforeningen, men som beboer 3 udtrykker det, er fokus ikke på denne del af organiseringen. I stedet er fokus på den organisering der er omkring andelsvirksomheden, da det i øjeblikket er her der er brug for det (Bilag 4, 3).

Den uformelle del fungerer som det sted, hvor beboerne kan tage ansvar og få en større grad af medbestemmelse. På trods af indførelsen af afdelingsdemokratiet i almene afdelinger mener Vørsing, at eksperimentet med Permatopia er exceptionelt i forhold til graden af beboerdrevne opgaver og aktiviteter. Han udtaler *“Og i normale afdelinger, jamen der har du som regel begrænset muligheder for at lave noget andet end kan man sige, i citationstegn, sociale aktiviteter. Det er ofte båret af nogle rammer som ikke giver det store og det er jo her vi får den helt store modsætning til økosamfundet [...]”* (Bilag 3, 1) Både Spohr beskriver, at det til tider kan være svært at sætte skub i beboerdemokratiet, men at han i Permatopia oplever et helt andet engagement (Bilag 9, 5). Dette bakker op om den tidligere nævnte SBI rapportens beskrivelse af det nuværende beboerdemokrati i almene boligafdelinger. Dette kan skyldes de forskellige demokratiske opfattelser som beboerne i Permatopia og beboere i klassiske almene boligafdelinger har til, hvad det vil sige at være en del af et beboerdemokrati. Her kan man sætte spørgsmålstejn til, hvad årsagen til dette er? For at gøre dette må der findes frem til, hvordan organiseringen af beboerdemokratiet i Permatopia adskiller sig fra andre almene boligafdelinger. Organisering kan eksempelvis holdes op imod pointerne i SBIs rapport om, at beboerdemokratiets revitalisering potentielt kan løses ved at skabe flere opgaver for enkeltsagsfolket. I Permatopia er en stor del af organiseringen bundet op på praktiske og til tider tidsbegrænsede opgaver. Dette ses ved at forskellige teams opstår og forgår efter behov. Det er valgfrit for beboerne, hvilke teams de vil være tilknyttet og hvilke ekstraopgaver de påtager sig. Der er derfor en høj grad af valgfrihed for beboerne, og dette gælder i mange tilfælde også måden de udfører opgaverne. Beboer 3 beskriver at årsagen til, at bestyrelsen for KPO og KPA i høj grad er de samme personer bundet i, at der heller ikke hos dem er det store ønske om at indgå i bestyrelsesarbejdet (Bilag 4, 3). Dermed bekræfter dette umiddelbart

tendensen for de klassiske almene afdelinger. Det virker således som om, at Permatopia har formået at skabe et set-up, hvor det ”kedelige” bestyrelsesarbejde bliver sat mere i baggrunden, og der er skabt bedre rammer for det mere interessante afdelingsdemokrati.

I Permatopia har beboerne taget ejerskab, og er med til at udvikle organiseringen nedefra. Dette betyder ifølge Spohr, at det har været vigtigt for KAB ikke at kvæle beboernes engagement i samarbejdet med den almene sektor (Bilag 9, 5). Med ændringen af organiseringen fra at have været mere hierarkisk til den nuværende form er fulgt, at man som medlem af et team er blevet forpligtet. Ifølge beboer 4 var deltagelse i arbejdsgrupperne mere løst førhen, da disse ikke var startet på initiativ af bestyrelsen, men af beboerne selv (Bilag 4, 17). De opstod dermed ud fra beboernes egne ønsker og behov. Beboer 4 udtaler *“Før var man bare løst i et eller andet, og det var det. Der var både den almindelige hierarkiske topstyring, men så var der en hel masse underliv. Som alle de valg, alt det initiativ der blev taget til at alle arbejdsgrupperne er etableret, det er slet ikke noget der er styret oppefra. Det er alt sammen, hvert fald det meste, kommet nedefra, hvor folk har syntes at det skulle til [...]”* (Bilag 4, s.17). Beslutningsstrukturen har således været topstyret, men grupperne er i højere grad opstået gennem bottom-up processer. Dette er udtryk for et aktivt beboerdemokrati og vidner om, at beboerne tager deres ansvar seriøst i forhold til selv at være ansvarlige for deres afdeling. Her kan vigtigheden af at have sikret sig engagerede beboere påpeges. Selvom det ikke er til at vide, hvordan organiseringen var blevet med et andet set-up, kan der stilles spørgsmål ved, hvad betydningen af at kunne godkende kommende beboerne er for sammenhængskraften i organiseringen. Om vigtigheden af at kunne udvælge beboere med forståelse for bofællesskabets visioner udtaler beboer 1 følgende *“Men vi har jo fra start af ligesom lavet en aftale både med kommunen og KAB om at vi havde anvisningsretten, fordi det ville ikke give nogen som helst*

mening at der bare blev sendt alt muligt i vores retning, altså folk der ikke havde interessen for at leve på den her måde.” (Bilag 1, s. 17). Hvor almene boliger har styringsredskaberne: fleksibel- og kombineret udlejning til at regulere beboersammensætningen, er der her helt andre muligheder for at sikre, at beboerne ønsker at deltage i beboerdemokratiet. Dette kan være essentielt for succes af den enkelte afdeling. Men går det imod principperne om, at almene boliger skal være for alle (samfundsgrupper) og at adgangen skal være fri for alle?

Sociokrati

Den sociokratiske måde at organisere sig på giver beboerne mulighed for at deltage aktivt indenfor de områder, de ønsker at have medindflydelse på. Det vil næppe være muligt for en beboer at være engageret i alle teams, men det giver frihed til selv at bestemme, hvor mange områder den enkelte ønsker at få indflydelse på. Så længe der lægges 2 timer om ugen i driften af det fælles, er det op til den enkelte om dette arbejde skal udføres gennem ét eller flere teams. Der er således en høj grad af valgfrihed for beboerne. Derudover bestemmer beboerne selv, hvor meget de vil deltage i fællesskabet udover de påkrævede 2 timer om ugen.

Jeg ser dog nogle problematikker i forhold til, at beboerne selv står for organiseringen. Først og fremmest kan det være svært at have styr på, hvor mange timer beboerne lægger i fællesskabet og dermed, hvor mange opgaver der kan igangsættes, hvordan opgaverne skal fordeles, og hvordan man sikrer sig at de bliver løst. Beboer 1 mener derimod ikke at det har givet anledning til store problemer. For hende er det vigtigt at fastholde, at det handler om tillid, og at der ikke skal føres kontrol med beboerne (Bilag 2, 4-5). Både beboer 7 og beboer 5 mener, at

deltagelsen i pligterne i høj grad handler om samvittighed (Bilag 5, 8). Beboer 7 udtaler: *“Det er meget samvittighed tror jeg. Og hvis der så er brug for at der lige stiller 30 mand op, så er der nogle der skriver ud og prøver at samle det. Så selvom man har brugt 8 timer i sidste weekend, så må man jo komme med alligevel. For vi ved jo også godt at man ikke kan sidde og ja.. Altså det er jo et fælles projekt.”* (Bilag 7, 7). Som beboer 7 beskriver betyder samvittigheden, at beboerne træder til, når der er behov for det, selvom de allerede har lagt de påkrævede timer. Dette begrundes med ejerskab i projektet og en følelse af fællesskab omkring det. At lade sig styre af sin samvittighed vil dog kræve, at beboerne har en klart forståelse af, hvad de mener, der forventes af dem. Alle beboere er blevet gjort opmærksom på de påkrævede timer, men stort set alle beboere beskriver, at de lægger mange flere timer i virksomheden og fællesskabet end der er påkrævet (Bilag 7, 9). Beboer 7 I beskriver sin arbejdsmængde på følgende måde *“Der var en dag, hvor vi arbejdede 8 timer i permanente bede. Og det har vi egentlig gjort flere gange her i det nye år. Så på den måde så tænker jeg, at så har jeg hvert fald arbejdet nok. Men så går vi også til en masse møder. Så altså jeg bruger rigtig meget tid på det. Men det er lidt svært at gennemskue, altså hvor mange reelle arbejdstimer jeg lægger. Men jeg lægger hvert fald 2 timer i ugen.”* (Bilag 7, 8). En anden beboer beskriver, hvordan hendes team har dårlig samvittighed over, at de ikke har lagt så mange timer som de ville (Bilag 6, 6). Således virker det som om der er en underforstået forventning blandt beboerne om, hvor meget man bør yde til fællesskabet. Det interessante ved dette er, at disse forventninger kun er nogle beboerne beskriver i forhold til eget engagement, men ikke i forhold til de andre beboere. Der er således ingen der udtaler at de forventer af de andre beboere, at de skal påtage sig mere arbejde end det påkrævede, men de føler sig selv forpligtet til at yde, hvad det kræver ekstra for at få projekterne til at fungere. Derfor er det interessant, hvordan disse forventninger til egen indsats er opstået.

Dette kan være et produkt af, at projektet stadig er i opstartsfasen, og at der derfor er en masse opgaver, der skal igangsættes og startes op, før det kan blive mere selvkørende på længere sigt. Man kan forestille sig, at der ofte vil være en stærkt energi i starten af et projekt, hvor alle strækker sig ekstra velvidende, at det er en midlertidig indsats. Dette kan være et bud på, hvordan disse lignende forventninger er opstået blandt beboerne uden at være direkte italesat. Jeg præsenterer en beboer for udsagnet om, at det kan tage op til 10 år at starte et økosamfund op fra bunden, og han tilføjer *“Altså jeg tænker, 10 det er i hvert fald minimum. Jeg tror ikke det bliver rigtig velfungerende før om 25 år. [...] Så den næste generation får glæde af Permatopia. Og vi får en masse arbejde.”* (Bilag 4, s. 8). Det er ikke muligt at afgøre, hvor længe denne fase varer, og vil beboerne i så fald være villige til at yde ekstra de næste 10 år? At forventningerne ikke har stemt overens med realiteten i forhold til det antal timer der skal lægges i andelsfællesskabet betyder muligvis, at der ikke har været en helt klar forståelse af, hvad det kræver at starte et bofællesskab op. Da de færreste tidligere har været med til at starte et bofællesskab op, giver det god mening, at det har været svært at forudse, hvor meget arbejde det kræver. Men det betyder også, at det kan gøre det svært for beboerne at forventningsafstemme. I relation til dette udtaler beboer 7 *“Jeg ved ikke om det er dumt at sige det der med 2 timer i ugen. Jeg har tænkt på om man skulle formulere det anderledes.”* (Bilag 7, 8). Det virker ikke umiddelbart sandsynligt, at der skulle opstå problematikker mellem beboerne omkring forventninger til at yde ekstra, da forventningerne om dette kun pålægges beboerne af dem selv. Kun en enkelt beboer eller to beskriver, at der til tider kan opstå problemer med enkelte beboere, som ikke deltager det påkrævede antal timer (henvisning). Det kunne derfor være relevant at diskutere, om det her havde været praktisk at KAB eller SYDBO havde støttet mere op i forhold til deres erfaringer omkring bofællesskaber. Ifølge KPOs formand

har det dog ikke været på tale at trække på boligforeningen på denne måde. Beboerne anser det som deres projekt i så høj en grad, at det ifølge hende ville være unaturligt at inddrage KAB eller SYDBO på denne måde. Hun beskriver det på følgende måde: *“Det tror jeg slet ikke at der er nogle der har tænkt over, at de skulle bakke os mere op, fordi vi føler egentlig at det er vores projekt. Og at de har bare været med til at det kunne lade sig gøre. Vi føler i meget højere udstrækning at det er vores projekt end at det er deres.”* (Bilag 2, 5). Beboernes følelse af ejerskab bliver også klar i følgende formulering fra deres hjemmeside, hvor KPO beskrives som hovedaktør på projektet: *“Etableringsforeningen Karise Permatopia Opskrivning er ansvarlig for designet og etableringen af hele Karise Permatopia. Udviklingen foregår i samarbejde med en lang række rådgivere, Sydkystens Boligselskab og KAB – og med aktiv involvering af de opskrevne husstande.”* (Permatopia.dk). Denne organiseringsform, hvor beboerne selv har det fulde ansvar, og selv står for at udvikle en plan for organiseringen, skaber således en stærk ejerskabsfølelse, som både afspejles i engagementet og i lysten til selv at løse de problematikker, der måtte opstå.

Det er vigtigt at påpege, at beboerne selv har valgt at bosætte sig i et bofællesskab, og at det derfor må formodes, at beboerne har haft et ønske om at deltage i et arbejdsfællesskab. Udlægningen af arbejdsopgaverne som “pligter” kan dermed virke misvisende og være en forkert betegnelse, da det ikke er sikkert at beboerne oplever dem således. Selvom beboerne ikke ser den øgede arbejdsmængde som et problem eller som en påtvunget pligt, vil jeg argumentere for, at det stadig er vigtigt at det italesættes, da det om ikke andet kan være nødvendigt for selve organiseringen. Beboer 7 beskriver, at organiseringen hidtil ikke har været sat så meget i system i forhold til, hvem der skulle varetage præcist hvilke opgaver og hvornår. For nogle områder har det mindre betydning end andre, men det er især vigtig med

opgaver knyttet til dyrkning eller dyrehold, at der er styr på om, og hvordan opgaverne varetages. Af denne årsag har fjerkræ-teamet et vagtskema, så det er helt klart, hvem der varetager opgaverne omkring dette. Det er forskelligt fra team til team, om der er et vagtskema for de opgaver, der skal løses. Beboer 7 uddyber dog, at det i høj grad er vigtigt, at der på en eller anden måde afstemmes i forhold til fordeling af opgaverne. De grupper som ikke har et vagtskema, kan i stedet fordele opgaverne ved at uddelegere ansvarsområder, hvori den enkelte selv får mulighed for at administrere, hvordan opgaven løses og hvornår (Bilag 7, 9). Beboer 1 udtaler desuden *“Det er som om efter at vi flyttede herved er det blevet mere organiseret. Og så er det meget mere struktureret at folk ved, okay jeg hører til det der arbejdsteam og det der. Så det er der jeg skal lægge mine timer. For det gjorde vi ikke før. Det er først her for nylig, var det lige før jul eller sådan noget, eller i januar måned, at vi fik at vide, hvor vi hørte til og hvor vi skulle ligge de der timer. Så det gjorde det meget lettere at løse. Og så kan det så være at man inden for det arbejdsområde man har lægger ekstra interessetimer, men der er meget mere ro omkring at opgaverne bliver løst, fordi at der er nogle der er ligesom connected med et arbejdsshack.”* (Bilag 2, 5). Dette vidner om, at organisationsplanen er et arbejds- og procesredskab, som hele tiden må revideres for at kunne tilpasses de erkendelser som beboerne gør i forbindelse med arbejdet.

Ansvar

Det interessante ved organiseringen af Permatopia er dermed, at alle beboerne, uanset boligform, har samme ansvar, som hvis de boede i en almindelig ejerbolig. Dette står dermed i kontrast til en klassisk almen boligforening, hvor beboeren ikke står for drift, men overlader ansvaret til vicevært og boligselskab. Hvor beboerne i en ejerbolig vil være meget bevidste om, at med denne boligform følger et stort ansvar, vil beboere i en lejebolig som oftest have den modsatte følelse af frihed som følge af,

at denne boligform kan forlades når det ønskes. Beboer 7 udtaler eksempelvis: *“Altså jeg er meget glad for at jeg er lejer nu. Altså fordi vi kan jo bare flytte når vi vil, uden at have de store penge i klemme, så det synes jeg er helt vildt. Det er jeg meget glad for, at vi valgte at leje.”* (Bilag 7, 2). Selvom KAB har opført Almenbolig+ boliger, hvor beboerne selv står for drift af boliger og udearealer, er der i Permatopia tale om et langt større ansvar, idet beboerne varetager en fælles virksomhed, og har større fællesarealer end Almenbolig+ afdelinger. Da ansvaret er delt mellem beboerne, og ikke påhviler en enkelt person, fungerer Permatopia således mere som et andelsboligselskab på det administrative niveau, hvor beboerne skal blive enige om retning for det fælles arbejde. Ved at kombinere de tre forskellige boligformer har man således skabt et eksperiment, som forsøger at kombinere de tre former og udnytte det bedste fra hver især. Men hvilke fordele og udfordringer kan det give?

Som det visionære eksperiment Permatopia er, har beboerne skullet vænne sig til det ansvar der følger med så stort et foretagende. Beboer 1 udtaler: *“Det tror jeg også har været en fase at folk ligesom har skullet opdage eller forstå, at gud, nu er vi jo faktisk ejere af vores eget landbrug og vores eget forsyningsanlæg. Det er ikke bare at man flytter ind og så er der nogle der sørger for tingene for en. For sådan kan man jo godt have det ikke. Specielt også hvis man er vant til at bo i lejebolig, at så er der jo en vicevært eller man ringer til selskabet og så får de lige fikset et eller andet. Det er vores eget og vi er de eneste der kan løfte opgaven.”* (Bilag 1, 9). Derudover kan der, som citatet antyder, være beboere som kommer fra lejeboligsektoren, og derfor ikke er vant til det ansvar der følger med et sådant projekt. Her kan igen opstå uenigheder i forhold til en forventningsafstemning mellem beboerne om, hvad det vil sige at være beboer i Permatopia. Da der ikke eksisterer lignende projekter i Danmark, er der heller ingen erfaringer at trække på og dermed forståelse for, hvad det vil sige at bo i et bofællesskab med et

lignende set-up. På den måde bliver det helt op til beboerne at definere, hvordan de ønsker at beboerdemokratiet og organiseringen skal fungere. Det er et stort ansvar for beboerne og måske endda for stort? Beboer 7 beskriver, at organiseringen af Permatopia ifølge hende fungerer godt, men at det samtidigt er meget komplekst, og til tider kan virke uoverskueligt for hende. Hun udtaler følgende om organiseringen: *“Jeg tror at det fungerer rigtig godt. Altså det er jo et kæmpe projekt. Måske også lidt for stort. Det er i hvert fald for stort til at jeg kan overskue det.”* (Bilag 7, 7). Permatopias beboerne påtager sig dog ansvaret, og ser det endda som en naturlighed - også når ansvaret virker større end følelsen af at magte opgaven. Dette giver dog anledning til en diskussion af, hvilken rolle de respektive samarbejdspartnere skal have i sådant et set-up.

Beboerdemokratiets organisatoriske udfordringer

“Vi er ude i et kæmpestort eksperiment og der er ikke noget der bare er klart, enkelt og derud af. Alle beslutninger er komplekse beslutninger stort set. Og ingen har rigtigt lyst til at tage dem. Og det betyder at så bliver der mange møder, og hvor gør man det henne og hvem er egentlig kompetent. Vi kan ikke bare have et system hvor vi lægger alle beslutninger tilbage på fællesmødet hvor vi samler alle sammen.” (Bilag 4, 2)

Ifølge Beboer 3 er det beboernes opgave at forsøge at justere på de områder af organiseringen, som viser sig ikke at fungere, og hvor de bliver opmærksomme på, at tingene fungerer anderledes i realiteten end forventet (Bilag 4, 1). Der eksisterer flere niveauer, hvor der tages beslutninger: team-niveau, område-niveau, hovedkreds-niveau, generalforsamlings-niveau, ejer, andel- og lejeforenings-niveau, bestyrelses-niveau. Beboer 3 forklarer at det endnu ikke altid er helt klart,

hvilket niveau beslutningerne skal tages på. Hvis et team ikke føler sig i stand til at tage en beslutning, kan det sendes videre op på område-niveau eller helt op i hovedkredsen. Det kan både være en fordel og en ulempe, at beslutningerne kan ligge på flere niveauer. Beboer 3 påpeger, at der er tendens til, at folk ikke føler, at de har mandat til at tage beslutninger. Dette resulterer i, at de sendes videre op på et “højere” niveau (Bilag 4, 2). Dette bunder ifølge ham i, at ansvaret falder på beslutningstageren, og at det derfor ikke altid er ønskværdigt at løfte beslutningsansvaret. Beslutningerne der tages i et team kan potentielt influere andre områder i Permatopia, og dette kan skabe usikkerhed omkring, hvorvidt teamet er i stand til at tage beslutningen, uden at vende den med de øvrige beboere. Dertil kommer, at organisationen af Permatopia er så kompleks, at det ikke altid er muligt at forudse, hvilke områder en beslutning potentielt kan influere. Dette kan ligeledes skabe en usikkerhed omkring, at skulle varetage beslutninger. Ifølge Beboer 3, vil personerne i teamet ofte være bedst kvalificerede beslutningstagere, da de har den største viden om opgaven (Bilag 4, 19). Han mener desuden, at mandatbeskrivelserne er fyldestgørende for de mindre og mere lavpraktiske problemstillinger, men de afhjælper ikke problematikken omkring de større og mere komplekse beslutninger. Dermed er mandat-beskrivelserne ifølge ham ikke altid nok til at føle sig sikker på at kunne tage en beslutning (Bilag 4, 2).

“Der skal træffes en masse beslutninger, hvoraf nogle af dem er konkrete, men de beslutninger skal træffes i lyset af, hvad det er vi vil med det her sted. Skal vi lægge mest vægt på selvforsyning eller skal vi lægge mest vægt på salget af huse. Hvad er det egentlig vi vil med stedet [...] Altså og det tror jeg mere bliver hovedkredsens funktion. At det er den der ligesom sørger for at visionen bliver formuleret og bliver klar og værdierne bliver tænkt ind i de beslutninger der skal træffes, så man ligesom kan gå tilbage til gruppen og sige, I skal træffe beslutningen, I har det her

dilemma eller I har det her I skal have fundet ud af, nu kigger vi på det fra det her plan. Og fra det her plan ser det sådan ud, og så må I træffe beslutningen.” (Bilag 4, 19)

I stedet for at beslutningerne i teamet bliver sendt videre, skal beboerne stole på deres evner til at tage beslutninger, og lære at påtage sig det ansvar der følger med at være beboerdemokrat i Permatopia. Hvis beboerne ønsker en sociokratisk organisering med uddeling af ansvar til beboerne, er det dermed vigtigt at beboerne tør og føler sig klædt på til at tage ansvaret. Ifølge beboer 3 skal bestyrelsens rolle ikke som i klassiske afdelinger være dem, der sidder med alt beslutningsansvaret, men i stedet være en slags tovholdere, der kan afstemme, hvordan de forskellige beslutninger vil spille ind i forhold til de overordnede visioner. Andre beboere har dog en anden opfattelse, og oplever ikke at for mange beslutninger sendes videre fra teamet (Bilag 7, 7). Dette kan være udtryk for, at der er forskellige forventninger til, hvordan organisationen skal fungere og mere specifikt, hvor meget ansvar der kan uddeles uden at beslutningerne bliver taget på et u-kvalificeret grundlag.

Opsummeret ud fra ovenstående kan det argumenteres, at årsagen til at der ifølge formanden ikke har været problemer i forhold til at få enderne til at nå sammen, er fordi beboerne har følt det nødvendigt at bidrage ekstra. Her spiller beboernes ansvarsfølelse altså en stor rolle.

Organiseringen ville med al sandsynlighed ikke have været lige så velfungerende som beskrevet, hvis ikke beboerne havde viljen til at træde til, når det er nødvendigt. Det er således lykkedes med at organisere det på en sådan måde, at de nødvendige opgaver er blevet udført. Dette på trods af, at det har krævet ekstra arbejdstimer af beboerne, og at der ikke har været en klar viden om, hvor meget arbejdskraft der kunne regnes med og på hvilke tidspunkter. Der kan dermed argumenteres for, at Permatopias sammenhængskraft i høj grad hænger sammen med

beboernes engagement og ansvarsfølelse. På den ene side kræver det således struktur og organisering at få et projekt som Permatopia til at lykkes på en måde, hvor man kan sikre sig at opgaverne bliver løst. Men på den anden side handler det også om, at finde en middelvej, hvor der ikke skal være kontrol med beboernes bidrag til fællesskabet. Her kan henvises til Baumans pointer om individets frihed overfor fællesskabet sikkerhed. I Permatopia forventer man noget af beboerne, og det er derfor ikke muligt at indgå uden at bidrage til fællesskabet. Men hvor Bauman er meget dystert i sin udlægning, og ikke tror på at frihed og sikkerhed kan eksistere sideløbende, vil jeg argumentere for, at dette burde kunne lade sig gøre. Noget der kan være med til at skabe rammen for en god balance mellem frihed og fællesskab er de fysiske og sociale rammer.

Permatopias fysiske udformning

Flere beboere beskriver, hvordan arkitekturen både bakker op om, og skaber mulighed for at skærme sig fra fællesskabet. Boligerne er placeret i klynger som skaber mindre enheder af fællesskaber. Beboer 5 roser arkitekten for den måde han har placeret boligerne efter solens lys, så morgensolen falder på samme side af hver række af huse i en klynge (Bilag 5, 10). På den måde vil husene i den ene side af klyngen have sol på bagsiden af deres huse, mens husene overfor vil have sol på forsiden af deres huse. Dette betyder, at hvis beboerne opholder sig på solsiden, vil beboerne i de to overforliggende rækker af huse ikke opholde sig på forsiden af deres huse på samme tid. Det samme gælder for eftermiddagssolen, hvor denne i kombination med husene vil skabe lys og skygge mellem husene på en måde, som betyder at beboerne fra hver sin række af huse med høj sandsynlighed ikke vil opholde sig på forsiden af huset på samme tid.

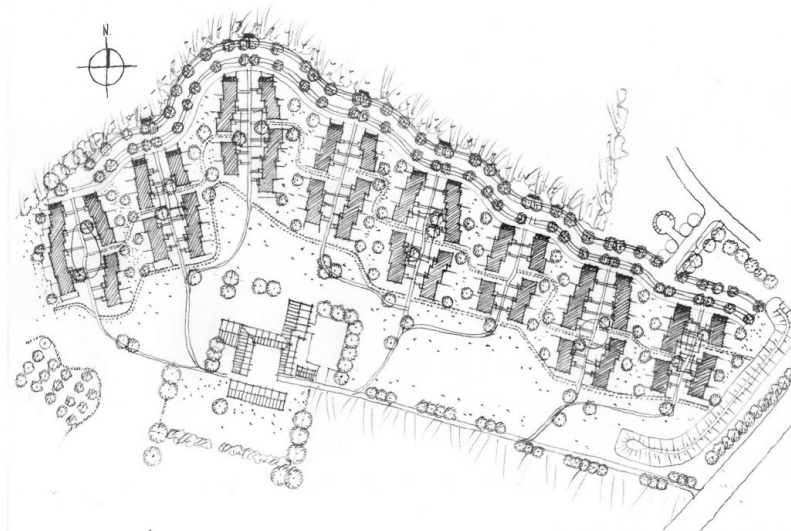

Arkitekttegning af Karise Permatopia (permatopia.dk)

For hende betyder det, at hun om eftermiddagen kan sidde i baghaven og slappe af uden at have for mange mennesker omkring sig (Ibid.). Denne måde at placere husene i klyngerne på skaber dermed nogle muligheder for at skærme sig en smule fra de beboere, som bor overfor i klyngen. Omvendt skaber klyngerne også mulighed for at indgå i samvær, da de er placeret på en måde, hvor beboerne bor tæt over for hinanden. Nogle beskriver dette som værende hyggeligt og familiært, men andre syntes at det i starten føltes en smule intimiderende (Bilag 5, 14). Som beskrevet tidligere er det dog ikke tilstrækkeligt at være i tæt kontakt for at skabe stærke og intime fællesskaber, dette vil jeg uddybe yderligere senere i rapporten. Udover boligernes tætte placering er der

imellem rækkerne i klyngen placeret en smal sti og et lille areal, som er fælles i klyngen. Det er beboerne i klyngen der sammen står for driften af dette areal. Hver bolig har et lille stykke have foran boligen, men da dette ikke har været markeret op med hække eller andet fra start, har det flere

Arkitekttegning af Karise Permatopia (housearkitekter.dk)

steder skabt nogle mere flydende overgange mellem det private og det fælles. Selvom alle beboergrupper virker gode til at indtage deres private haver, er der forskel på, hvor meget beboerne skelner mellem det private og det fælles. Enkelte beboere har sat små hegn op for at markere skellet eller af praktiske årsager (Bilag 1, 13). Beboer 6 udtaler, at hun ikke går så meget op i grænserne mellem det private og det fælles idet hun forklarer følgende: "Ja, jeg tror for mig er det ligegyldigt. Men det er det sikkert ikke for alle. Du kan se at nogle afgrænser sig jo lidt, med hegn." (Bilag 6, 7). Som beboer 1 konkluderer er det dog ikke det rigtige sted at bo, hvis man ønsker at forskanse sig (Bilag 5, 14). Da det ikke betyder noget for beboer 6 om folk går i hendes have, har hun ligeledes

et mere løst forhold til grænserne for fællesarealerne. Dette er eksemplificeret ved, at hun har bygget en hule, som rækker ud over, hvad der teknisk set hører til hendes private have. I hendes optik betyder det, at andre beboere også kan bruge hulen, hvis de ønsker. *“Jeg synes egentlig at det er dejligt at det er fælles. Jeg har ikke behov for at det skal være meget lukket og bare vores. Og altså det der med at sætte den der hule op derude, det var også sådan for ikke at gøre det så opdelt på en eller anden måde. Og det er også fint, at der en hule som både er i min have og på fællesarealet.”* (Bilag 6, 10). På den måde skaber hun et slags semi-privat rum, hvor de andre beboere bliver inviteret ind til samvær. Da haverne på både husenes for- og bagside er meget åbne, kan de hurtigt føles som en del af det store fællesareal som alle kan benytte. Haverne foran kan dermed ses som semi-private rum, men grundet deres nuværende åbenhed, har de ikke de store muligheder for at skærme sig fra andre beboere.

Under mit opfølgende telefoninterview med en beboer som opholdt sig i haven under samtalen kunne jeg høre, at en nabo havde sluttet sig til hende selvom hun sad midt i vores samtale. Dette kan være et udtryk for, at de fysiske rammer, i form af havernes åbenhed, lægger op til kontakt mellem beboerne. Set i lyset af dette bliver beboernes måde at placere sig essentiel for, hvordan de udtrykker deres lyst til at indgå i samvær. Hvis de åbne haver skaber flydende grænser mellem det private og sociale, med få muligheder for at skærme sig, så bliver den eneste måde at trække sig fra fællesskabet at opholde sig indendørs. Her skal det tilføjes at bebyggelsen er så ny, at beboerne endnu ikke har haft meget mulighed for at indrette haverne og gennem formning af disse skabe hjørner eller afskærmede rum i haven. Beboer 3 skriver at organiseringen af fællesskabet har fyldt så meget at de efter 9 måneder stadig ikke er kommet på plads i deres egen bolig (Bilag 3, 9). Dermed har beboerne prioriteret fællesskabet før det individuelle. Rækkehusene ligger en smule

forskuet, og ifølge beboer 7 betyder det, at der i hendes baghave opstår en lille krog, hvor hun kan føle sig mere privat. Om klyngernes udformning udtaler hun: *“Det synes jeg fungerer rigtig godt. Både fordi man har de der små mindre enheder hvor det er naturligt at få et tættere fællesskab. Og så synes jeg at han har tænkt nogle gode tanker arkitekten, ved at lave rækkehuse der går lidt forskudt, så bare det at man har et lille hjørne, det giver jo lidt privatliv.”* (Bilag 7, 4). Det skal tilføjes at hun bor i enden af et rækkehus i den yderste række af klyngerne, og af disse årsager kan opleve haven mere privat, fordi der ikke er beboere overfor i baghaven. Ved at lægge husene på en række i stedet for i en cirkel skaber det mulighed for, at baghaverne i de yderste rækker opleves mere private. På et sted som dette, hvor fællesskab og samvær vægtes højt, vil grænserne for det private og det fælles sandsynligvis betyde mindre end i et typisk villakvarter. Ser vi på stereotypen for et parcelhuskvarter er det netop de høje ligusterhække, der skaber klare afgrænsninger mellem husene og gør det klart, hvad der er dit og mit. Overtrædelse af disse grænser kan typisk føre til meget uenighed og splid mellem naboer, og det vil således være interessant at se, hvordan beboerne i Permatopia vil håndtere grænserne disse grænser på længere sigt.

Som beskrevet er det umiddelbart lykkedes med at skabe rammer for kontakt mellem beboerne i klyngerne, men har dette ført til fællesskaber? Adspurg om, hvorvidt de fysiske rammer med klyngerne understøtter fællesskab svarer beboer 3, at dette kommer an på, om der refereres til fællesskabet i klyngerne eller i fællesskabet imellem alle beboerne. Beboer 3 beskriver det således: *“Altså man kan sige, det bakker op om at der kommer et fællesskab i den klynge man bor i. Men det bakker ikke specielt meget op om at der kommer et fællesskab for helheden. Der kunne man måske godt have tænkt det på en anden måde.”* (Bilag 4, 11). Nogle beboere beskriver fællesskabet mellem alle beboerne som

“det store fællesskab” og klyngefællesskaberne som mindre enheder (Bilag 7, 5). Flere beboere mener at der i klyngerne er et tæt fællesskab, hvor der laves fællesspisning eller andre sociale aktiviteter (Bilag 8, 5). Ifølge beboer 8 laver de ældre på tværs af klyngerne en del ting sammen og mødes ugentlig til strikkeklub og gymnastik (Bilag 8, 6). Disse aktiviteter er ikke faciliterede af det store fællesskab eller en del af visionerne for Permatopia, men opstået som mere uorganiserede samværsstyrede fællesskaber. Jævnfør Jørgensens pointer er det de uorganiserede fællesskaber, der skaber størst intimitet. Eftersom de er blevet til faste ugentlige aktiviteter kan det argumenteres, at de efterfølgende er blevet mere organiserede i deres form. Da beboerne kan have forskellige ønsker og behov for samvær og fællesskab, kan nogle måske mene at det nuværende niveau ikke er tilstrækkeligt, mens andre synes at det fungerer fint, som det er. Hertil skal tilføjes, at der har været en løbende beboerindflytning, og at nogle klynger dermed har eksisteret længere end andre. Dette giver naturligvis en bedre forudsætning for at have skabt et tæt fællesskab i klyngen. At skabe mindre klynger i det store fællesskab skaber dermed nogle mindre rum for fællesskaber, som føles mere intime, og som beboerne har mere lyst til at deltage i. Beboer 6 forklarer, at hun foretrækker det mere uorganiserede og uformelle samvær mellem beboerne (Bilag 6, 9). For hende ville det ideelle være, at hun bare kunne træde uden for døren og indgå i samvær, uden at skulle planlægge inden. For hende har fællesskabet derfor ikke været som forventet (Bilag 6, 5). Til dette tilføjer hun, at grundet sine børn er hun af praktiske årsager meget knyttet til hjemmet. Da en stor del af fællesskabet er knyttet op på arbejdsfællesskabet erkender hun, at manglen på fællesskabsfølelse kan være begrundet i, at det hidtil har været svært for hende at deltage i dette (Bilag 6, 7). Årsagen hertil er helt lavpraktiske problemer, såsom at holde børnene beskæftiget, og sørge for at de ikke frøs, da de praktiske opgaver omkring landbruget foregår udenfor. Beboer 6 beskriver desuden en tendens til at beboerne i

vinterhalvåret har været mere indenfor, og at kontakt til andre beboere derfor har været mere sparsom end om sommeren, hvor dørene stod åbne og børnene løb ind og ud af hinandens huse (Bilag 6, 9). Der er dermed håb for, at samværet igen vil blomstre op med flere tilfældige og uforpligtende møder, når sommeren kommer, og de fysiske rammer omkring det store fællesskab er forbedret.

Da fællesarealerne endnu ikke står færdige, beskriver flere beboere, at fællesskabet blandt alle beboerne endnu ikke er kommet op at stå (Bilag 5, 10-11). Med dette henvises til loen og fælleshuset, som er der, hvor alle beboerne skal have mulighed for at kunne mødes til fællesspisning og andre sociale aktiviteter. Både beboer 5 og 7 sætter spørgsmålstegn ved, om fællesskaberne i klyngerne havde været lige så tætte, hvis loen og fælleshuset havde været færdigt inden indflytning, og om det tætte fællesskab i klyngerne potentielt kan have indflydelse på, hvordan det store fællesskab bliver udformet (Bilag 7, 5; Bilag 5, 10). Vørsing argumenterer med reference til engelsk kontekst for vigtigheden af steder, hvor beboerne kan mødes i områder, hvor der allerede er eller bygges blandede boliger (Bilag 9, 9). Ifølge ham er det vigtigt, fordi det er med til at skabe lokalt forankrede fællesskaber. Ifølge Beboer 6 frygter hun, at det vil blive svært for hende og hendes kæreste at deltage i aftenarrangementer i fælleshuset, hun føler sig hæmmet i forhold til afstanden til fælleshuset og loen, grundet størrelsen på Permatopia. Hun udtaler: *“Fordi det er så stort, så på en eller anden måde er man lidt stavnsbundet når man har børn der sover derhjemme ikke, ift at komme væk hjemmefra om aftenen.”* (Bilag 6, 4). Dette bekræfter dermed pointen om, at den fysiske udformning og størrelse på bofællesskaber kan spille en stor rolle. Her foreslår hun, at husene i stedet kunne have vendt ind mod og været placeret rundt om fælleshuset og loen for at skabe nærhed til disse (Bilag 6, 4). På den måde ville beboerne være mere vendt mod det store fællesskab i stedet for fællesskabet i

klyngerne. Beboer 3 bakker op om førnævnte beboers pointe omkring fællesskabets størrelse idet han udtaler:

“Vi havde ikke specielt meget at gøre med klynge 8, hvis ikke det var fordi vores børn legede med nogle deroppe eller et eller andet. Så kommer man ikke lige der. Men man har rimelig meget at gøre med dem man bor i klynge med. For der er sådan nogle fælles beslutninger vi skal træffe, og børnene render ind og ud hele tiden som du kunne se. Og det er fint, fordi man kan ikke overskue et fællesskab på 200 mennesker alligevel. Så det er fint, at man har meget fællesskab lige her, og så har man lidt hist og pist og det kan sådan vokse lidt og skrumpe lidt og være sådan lidt mere dynamisk, ift helheden. For der er alligevel ikke nogle der kan rumme alle.” (Bilag 4, 11).

For ham er det ikke den fysiske størrelse der kan udgøre en udfordring, men mængden af beboere. Ifølge ham er klyngefællesskabet på sin vis på bekostning af det store fællesskab, men han mener ikke at dette er et problem, da det alligevel vil være umuligt for beboerne at indgå i tætte fællesskaber med samtlige beboerne. Han mener desuden ikke, at fællesskaberne blandt beboerne vil ændre sig drastisk med opførelsen af loen og fælleshuset, da folk vil have tendens til at tage kontakt til og interagere med dem de i forvejen kender (Bilag 4, 11). Dertil tilføjer han: *“Og det er også det der er interessant ved så stort et projekt som det her, altså så mange mennesker, fordi hvor langt rækker følelsen af fællesskab? Altså den rækker måske langt, men så er den måske ikke så dyb, eller hvad man skal sige. Hvor meget vil jeg arbejde for fællesskabet, hvis jeg ikke rigtigt kender dem deroppe eller dem der bor helt dernede. Men hvis vi kun var 30 så ville man måske gøre noget helt andet. Så ville man måske have en dybere fællesskabsfølelse, hvor man virkelig var der for hinanden ikke, på en anden måde.”* (Bilag 4, 11). Beboer 3 mener således, at tilknytning er nemmere i fællesskaber med et mindre antal beboere, og at intimiteten i fællesskabet kan afhænge af dette. Måske er

Permatopia dermed for stort til, at der kan skabes en dyb eller intim fællesskabsfølelse mellem alle beboerne? Jeg vil argumentere for, at dette kan holdes op mod Beatleys pointer, idet det vidner om, at det er tilknytningen til et sted og de sociale relationer der betyder, at beboere vil engagere sig i stedet og dermed fællesskabet. Jeg vil derfor i det følgende undersøge nærmere, hvad der skaber beboernes tilknytning til Permatopia.

Fællesskab

“Det er vores håb, at Karise Permatopia derfor vil danne rammen om et stærkt og meningsfuldt fællesskab, da et levende fællesskab netop kræver noget at være fælles om.” (Permatopia.dk)

Ovenstående citat fremgår af Permatopias egen hjemmeside, og beskriver visionen for det fællesskab de ønsker at skabe. Derfor er det relevant at spørge, hvordan der skabes et meningsfuldt fællesskab samlet om en fælles sag.

Tilknytning

Beboere er investerede i stedet og fællesskabet af en række grunde. En naturlig forklaring vil for eksempel være, at beboerne har et økonomisk incitament til at ville sikre sig projektets succes. For ejerne og andelshaverne gælder det nemlig, at værdien af deres investering i boligen afhænger af salgbarheden. Jeg vil argumentere, at denne i dette tilfælde vil være tæt knyttet til Permatopias succes som et samlet og velfungerende område, hvor visionerne er blevet bragt til live. Derfor er det ikke kun vigtigt for beboerne ud fra et perspektiv om at blive boende

at projektet lykkedes, men også ud fra et perspektiv om at kunne forlade stedet, hvis de ønsker. Beboer 7 ytrer at hun er glad for at have valgt at bo i lejebolig. Dette er først og fremmest et spørgsmål om økonomi, men på samme tid mener hun også, at det giver en tryghed at bo til leje i tilfælde af at det ikke skulle gå som forventet med Permatopia. Dette tillægger hun det faktum, at hun ikke selv har været med i projektet fra start, da dette betyder, at hun ikke føler helt den samme tilknytning til stedet, som andre beboere måske gør. Tilknytningen kan ifølge hende være afgørende i forhold til, hvor meget folk ønsker at blive boende, hvis projektet imod forventning ikke skulle lykkes. Dette betyder at der kan være en forskel i fællesskabsfølelsen afhængig af, hvor længe beboerne har været en del af Permatopia. Her bekræftes Beatleys argument om, at længden af tilknytning er afgørende for følelsen af tilknytning. Da opskrivningsforeningen opstod inden boligerne blev opført, har fællesskabet omkring foreningen i starten eksisteret uden en direkte tilknytning Permatopia, som en konkret geografisk lokation for det lokale fællesskab. Det har derfor været tilknytningen til de andre kommende beboere gennem opskrivningsforeningen som først og fremmest har været grundstenen i fællesskabet. Forholdet til Permatopia som sted begyndte først at opstå gennem arbejdsdage, hvor de kommende beboere var ude og udføre forskellige opgaver på grunden. Ved indflytning i boligerne bliver denne fællesskabsfølelse for alvor knyttet til Permatopia som et sted, hvor beboernes fællesskabsfølelse kan manifestere sig på nye måder. Når der i mange år har eksisteret en opskrivningsforening og en bestyrelse for denne, hvor ildsjæle har kæmpet for projektet over en lang årrække, kan der, som beboer 7 beskriver, opstå en skelnen mellem de "nye" og de "gamle" i starten efter indflytningen. Dette vil formentlig udvaskes over tid, når alle begynder at føle et stærkere ejerskab grundet det fælles andelsselskab.

Ejerskab

Ligesom stedstilknytning for beboere i private ejerboliger kan være influeret af ejerskabsfølelse jævnfør Beatleys pointe, kan det samme gøre sig gældende for Permatopias beboere. Dette gælder naturligvis først og fremmest for beboerne i ejer- og andelsboligerne, grundet deres ejerskab over boligen. Men da alle beboere er økonomisk bundet til Permatopia i form af indskuddet til andelsselskabet, er det værd at overveje, om ikke alle beboerne føler en form for ejerskabsfølelse i projektet. Dette kan både være knyttet til det økonomiske ejerskab, men givetvis også, at det ansvar, der uddeles i forbindelse med de ugentlige opgaver i arbejdsfællesskabet, skaber en følelse af ejerskab. Først og fremmest fordi organiseringen af Permatopia bygger på en sociokratiske styreform, hvor ansvaret for beslutninger og opgaver fordeles mellem beboerne. Dernæst fordi de teams som er opstået hovedsageligt er på initiativ fra beboere. Beboerne har dermed god grund til at føle ejerskab over de forskellige teams og selve organiseringen. Dette økonomiske ejerskab eksisterer ikke på samme måde i en almindelig almen boligafdeling, men beboerne har gennem beboerdemokratiet en vis grad af medbestemmelse, hvis de ønsker at påtage sig ansvaret. Reelt set kan almene boligafdelinger ses som et slags fælles ejerskab mellem beboerne, da boligforeninger kører som non-profit organisationer, som blot forvalter beboernes penge ud fra afdelingens egne fælles ønsker og behov. På den måde kan man sige, at der ikke er et direkte ejerskab over afdelingen, da der ikke er tale om en ejerforening, men omvendt er det stadig beboerne der gennem beboerdemokratiet bestemmer over afdelingen. Problemet ligger derfor nærmere i, at beboerne ikke anser afdelingen som deres og måske ikke i tilstrækkelig grad forstår konceptet omkring beboerdemokrati. Dette kan betyde at folk i lavere grad engagerer sig i deres afdeling. Så hvorfor ser vi denne udviklingen i

beboerdemokratiet i de almene boligafdelinger? Er det manglen på direkte ejerskab eller en manglende forståelse for, hvordan almene boligforeninger opererer, og hvad beboernes rolle er deri? Dette vil jeg berøre yderligere i senere afsnit.

Er fællesskabet stedet eller menneskene?

Grundet den trængte økonomi, som er opstået blandt andet på grund af en række forsinkelser i byggeriet, er der blevet foretaget nogle ændringer i forhold til den oprindelige vision. Dette betyder, at den gæld som foreningen nu står med, skal beboerne afbetale ved månedligt at betale en ekstra "afgift" udover de på forhånd forventede til boligen. Dette sætter nogle af beboerne i en trængt økonomisk situation, da omkostningerne ved at bo i Permatopia dermed er blevet højere end forventet. Dette kan i værste tilfælde betyde, at de må fraflytte igen, på trods af ønsket om at blive. I den forbindelse sætter beboer 6 spørgsmålstegn ved forståelsen af fællesskab, idet hun lægger op til diskussion om, hvorvidt fællesskabet er menneskerne der bor der eller selve stedet. Her udtaler hun følgende: *"Og så kan man sige jamen, er fællesskabet de mennesker der bor her? Og jeg tror at man bliver nødt til at sige, at det er de mennesker der bor her. For hvis man begynder at sige.. jamen altså, hvis de er nødt til at flytte fordi de ikke har råd, så har vi stadig vores fællesskab - nej, altså det skurrer i mig."* (Bilag 6, s. 11). Derfor vil det skade fællesskabsfølelsen, hvis nogle beboere er nødsaget til ufrivilligt at fraflytte stedet. For hende betyder tilknytningen til de andre beboere og det sociale fællesskab dermed mere end tilknytningen til stedet som en fysisk lokation. Så hvordan passer dette ind i Permatopias overordnede visioner for fællesskabet?

Meningsfuldt fællesskab

På trods af at der gennem organiseringen er forsøgt at skabes lighed mellem boformerne, kan det dog ikke undgås, at beboernes personlige omstændigheder er forskellige. Især ikke fordi det netop er en vision for Permatopia at skabe en blandet beboersammensætning. De fysiske rammer er vigtige for beboernes muligheder for at samles og interagere med hinanden, men de sociale rammer er dermed også vigtige for, hvordan fællesskabet udvikler sig. Ifølge Sennett er det vigtigt at opnå konsensus i fællesskabet, og dette kræver en heterogen beboergruppe, da det er uenighederne og de dertil følgende diskussioner, som kan føre til konsensus blandt beboerne. Permatopias fokus på at skabe en blandet beboersammensætning kan derfor være essentiel i forhold til, hvordan der opnås konsensus i fællesskabet. Beboer 5 beskriver i følgende citat, hvordan organiseringen inkorporerer det sociale aspekt:

"Noget af det jeg også synes har været tiltrækkende ved det her projekt er at der er meget stort fokus på hele den her social-bæredygtige del. Med hvordan får vi fællesskabet til at fungere, at det ikke bare er noget der kommer af sig selv, men at man skal afprøve nogle forskellige beslutningsprocesser og demokratiske former for at se, hvordan det her kan blive en smidig ting, som også har en fremtidsorienteret retning. Så det ikke bare er de her lange diskussionssamtaler eller hvor man alle skal være enige for overhovedet at tage en beslutning man kan handle på. For så ville det her ALDRIG være blevet til noget, hvis det var det vi skulle efterleve" (Bilag 5, 12).

Beboerne er dermed bevidste om, at det kræver noget at skabe og vedligeholde et fællesskab. Ifølge beboer 8 har beboerne forskellige holdninger til, hvordan opgaverne skal løses, men de er enige om den overordnede retning og visionerne for Permatopia. Dette forklarer hun på

følgende måde: *“Jeg tror at det er meget vigtigt, og det er det der holder os sammen, sociokratiet og de fælles tanker vi har om tingene gør også.. Selvfølgelig er der altid et eller andet, såsom forventninger, eller jeg ved ikke hvad man kan kalde det. Vi ser jo ikke ens på tingene, det kan man jo ikke, men værdierne i det vi laver har vi, tror jeg nok, nogenlunde de samme. Samme værdier og visioner.”* (Bilag 8, 5). Det kan derfor argumenteres, at der er den forskellighed i fællesskabet som Sennett beskriver som vigtig for at kunne opnå konsensus.

Flere beboere beskriver at de gennem driftsarbejdet lærer andre beboere at kende, og at selve organiseringen dermed faciliterer et organiseret fællesskab. Selve andelsvirksomheden er drevet af et ønske om at være selvforsynende og gøre en forskel for miljø og klima, og kan derfor argumenteres at være centreret om en sag. Beboer 1 forklarer følgende om arbejdsfællesskabet: *“Nej det er jo det der meningsfyldte fællesskab på den måde. Det er ikke bare at hænge ud socialt, det er også fordi vi har nogle helt konkrete ting vi skal løfte sammen.”* (Bilag 1, 3). Dette bekræftes af beboer 6 som tilføjer, at arbejdsfællesskabet var en vigtig medvirkende del af den “pakke” som fik hende og hendes familie til at vælge Permatopia. Hun udtaler: *“Ja, altså det var jo helt klart det som vi også savnede meget på Frederiksberg, altså fællesskab, og også fællesskab omkring noget. Fordi man kan også have et fællesskab hvor man griller nede i gården, men altså det der med et arbejdsfællesskab tiltrak os rigtig meget. Fordi det bare giver så god mening, at man beskæftiger sig med noget meningsfuldt sammen.”* (Bilag 6, 2). For disse beboere er det dermed vigtigt at fællesskabet samles om noget meningsfuldt, som ikke blot er socialt samvær. Dertil tilføjer beboer 6, at det organiserede sociale fællesskab er vigtigt fordi det skaber en ramme om hyppig kontakt mellem beboerne. *“Altså fordi der er en vision om at vi spiser sammen 5 dage om ugen og at vi er i udgangspunktet tilmeldt, og så kan man melde sig fra. Der er en stor forskel på at man skal melde sig til ikke. Og jeg synes det der med at vi er alle sammen tilmeldte når vi*

kommer, når vi lander her, og så kan man så selv trække lidt i den ene eller anden retning. Det synes jeg er godt, og nødvendigt egentligt.” (Bilag 6, 9). At beboerne på forhånd er tilmeldte til fællesspisning fortæller desuden beboerne noget om, hvilke forventninger der er til deres deltagelse, selvom det er frivilligt for beboerne. Ud fra en opsummering af de hidtidige afsnit vil jeg derfor argumentere, at Permatopia har forskellige sideløbende fællesskaber. Der er de mere uorganiserede og samværsorienterede aktiviteter i klyngerne og mellem klyngerne i forskellige interessefællesskaber, som skaber intimitet og uforpligtende samvær. Derudover er der arbejdsfællesskabet og det store sociale fællesskab, som er langt mere organiseret med en mindre grad af intimitet, og som desuden sørger for den jævnlige kontakt mellem beboerne. På et mere overordnet plan er visionen om at skabe et meningsfuldt fællesskab således reflekteret i deres valg om at lave et andelsselskab og lade organiseringen og opgaverne være centreret om dette. Men hvordan oplever beboerne balancen mellem det frivillige og det mere påkrævede fællesskab?

Balance mellem individ og fællesskab

Beboer 1 beskriver det i tråd med Bauman som en balance mellem individ og fællesskab. Hun udtaler: *“Ja og helt klart også det her med, at det er jo meget den der balance mellem individet og fællesskabet der er folder sig ud her synes jeg. Altså man har sin egen private og man kan sådan set fuldstændig selv bestemme, hvor meget man vil være her eller hvor meget man vil deltage i fællesskabet. Der er jo ikke nogen tvang på den måde. Altså selvfølgelig har vi nogle arbejdsopgaver vi skal løse, men der er jo ingen der tvinger os til at være sociale hvis ikke vi har lyst.”* (Bilag 1, 5). Ifølge hende er det muligt at til- og fravælge

fællesskabet og i modsætning til Bauman mener hun således godt, at der kan eksistere en symbiose mellem individet og fællesskabet. Som Williams tekst pointerer handler det således om, at der skal skabes fysiske og sociale rammer for, at fællesskabet kan vælges til og fra. Fællesskabet kan som Bauman selv anerkender ikke undværes, da det opfylder en vigtig funktion for os mennesker. For Permatopia er det ifølge beboer 5 vigtigt fordi: *“De sociale aktiviteter er jo en nødvendige, for at få en landsby til at fungere.”* (Bilag 5, 10).

Økonomisk stopklods

Permatopia er altså et eksperiment, og en del af dette er at kunne afprøve forskellige løsninger og udvikle sig gennem den proces. Men desværre virker det til, at økonomien i andelsvirksomheden på nogle områder spænder ben for den kreative proces. Beboer 3 forklarer, at de ikke har økonomisk råderum til at begå fejl, og dermed må tage mere konservative og forsigtige beslutninger indtil økonomien er i bedring (Bilag 4, 3). Dette betyder eksempelvis, at beboerne selv må varetage opgaven med at få bygget fælleshuset og løn færdig. Som tidligere argumenteret, kan det have betydning for fællesskabet, at disse fællesfaciliteter ikke har været færdige ved beboernes indflytning.

Det interessante ved økonomien i Permatopia er, at selvom boligforeningerne og andelsvirksomheden på et administrativt plan er adskilt, så vil økonomien i andelsvirksomheden have betydning for beboernes økonomiske situation og daglige liv. Dette betyder ikke nødvendig, at beboerne selv er opmærksomme på dette i hverdagen. Økonomien influerer det daglige liv på den måde, at alle skal bidrage til virksomheden og fællesskabet. Beboer 3 udtaler: *“Altså det er en fælles gæld, vi har ikke problemer med vores hus, fordi det er der plads på kan*

man sige. Det er ikke der den ligger. Og andelsforeningen har også deres på plads, og lejerne har deres på plads. Men udgifterne til det fælles, som alligevel også hænger sammen, for vi har også et jordvarmeanlæg som giver os varme, som vi også har betalt i fællesskab, og vi har pilerensningen og vi har ditten og datten.” (Bilag 4, 6). Beslutninger omkring økonomien for andelsselskabet bliver ifølge beboer 4 ofte diskuteret på fællesmøder inden det bliver drøftet på generalforsamlingen, og der bliver taget en endelig beslutning (Bilag 4, 18). Dette kan for eksempel ske i hovedkredsen, eller andre interesserede kan lave et oplæg. Overordnet er det bestyrelsen der sidder med økonomien og det juridiske ansvar (Bilag 2, 1-2). Da jeg spørger beboerne ind til økonomien beskriver flere, at dette har de ikke særlig meget styr på. Jeg har ikke oprindeligt bedt om at tale med dem, der står for Permatopias økonomi, og dette kan forklare beboernes svar. Omvendt giver det en indikation af, at ikke alle beboere er sat ind i de økonomiske forhold. Dette kan både være grundet organisationsstrukturen, men også at de økonomiske forhold er så indviklede, at det simpelthen ikke er muligt for beboerne at overskue. Hvorvidt det er vigtigt, at alle beboere forstår de økonomiske forhold omkring Permatopia kan diskuteres og dette er i sidste ende op til beboerne selv at afgøre. Det spiller dog op imod det tidligere spørgsmål om, hvorvidt beboerne føler sig klædt på til at varetage det ansvar der ligger på beboerdemokratiet i et projekt som dette, og om den almene boligforening kan inddrages som sparringspartner om nødvendigt.

Jeg vil derfor i det følgende diskutere ovenstående pointer i relation til, hvordan dette fusions-eksperiment kan forstås og hvordan det kan sættes i relation til mere overordnede diskussioner omkring almene boligers samfundsmæssige rolle.

DISKUSSION

Et vigtigt punkt jeg vil inddrage fra min analyse er, hvordan ansvars- og rollefordelingen mellem beboerne og boligorganisationen er. Jeg vil diskutere fordele og ulemper ved dette samarbejde mellem en opskrivningsforening og en almen boligorganisation. Ud fra dette vil jeg sammenholde beboerdemokratiet i Permatopia med den eksisterende almene boligsektor. Derefter vil jeg forsøge at give et bud på, hvilken læring der kan trækkes ud af dette projekt. Til slut vil jeg diskutere, hvilken rolle og form den almene boligsektor kan have i fremtiden.

Ansvarsfordeling

Jeg har i analysen flere gange sat spørgsmålstejn ved om det ansvar, som falder på beboerne er for stort, og om de føler sig kvalificerede til at tage dette ansvar. Vigtigt at få med i forhold til dette er, at beboerne ikke føler, at de har fået pålagt et ansvar, men de har taget det. I forhold til organiseringen er de fleste informanter enige om, at der med jævne mellemrum opstår problematikker, men samtidig virker der til at være generel enighed om, at dette er en naturlig og forventet del af at starte et projekt som dette op. Projektets størrelse og kompleksitet betyder, at der er områder, hvor det virker til at være uoverskueligt for beboerne at have det fulde overblik. Derfor vil jeg diskutere fordele og ulemper ved den ansvars- og rollefordeling, som karakteriserer samarbejdet i Permatopia.

Fordele og ulemper

Da jeg har undersøgt Permatopia som et projekt under den almene boligsektor, har det været med disse briller jeg har forsøgt at forstå organiseringen. Det har haft den konsekvens, at det kan komme til at lyde som om, at det er KAB og SYDBO, der har været hoved-driver på projektet. Som rapporten dog gerne skulle have gjort klart, er dette et projekt, som lå i hænderne af opskrivningsforeningen inden det kom til henholdsvis KAB og SYDBO. Dette er således et nyt eksperiment for den almene boligsektor, men det er ikke opstået i alment regi. Så hvor det ud fra dette perspektiv bliver formuleret som en afgivelse af ansvar fra boligorganisationen til beboerne, kan man også vende den om og diskutere, om KPO i form af et samarbejde har uddelt ansvar den anden vej. Med dette mener jeg, at det ikke blot er KAB og SYDBO, der har givet KPO en mulighed for at realisere projektet, det er først og fremmest KPO, som har inviteret boligforeningerne med i dette eksperiment. Jeg vil mene, at der mellem disse aktører ligger en form for magt- eller afhængighedsforhold. Som Darmer argumenterer kunne Permatopia ikke realiseres uden KAB og SYDBO som samarbejdspartnere, da Permatopia mangler legitimitet og økonomisk dækning. *“Det er helt sikkert at Permatopia ikke ville være blevet opført hvis de ikke havde været med. Det er både deres erfaring, men også det her med at de køber 44 af de 90 boliger. Så hvis ikke de havde kunnet gå ind, så havde vi ikke kunnet bygge. [...] Så de har været fuldstændig altafgørende for at det er blevet til.”* (Bilag 1, 19). Hvorvidt KAB og SYDBO kunne have realiseret projektet uden KPO er mere uklart. På den ene side har de den legitimitet, som banken krævede til et projekt i denne størrelsesorden samt ressourcer og ekspertise til at facilitere projektet. Men hvad den almene boligsektor mangler for tiden er engagerede beboerdemokrater, som vil genintroducere og revitalisere fællesskabet i den almene boligsektor - og dette kan KPO tilbyde. Samtidig har den almene sektor i

de seneste år presset på for igen at udbrede det billede, at den almene sektor ér, og fortsat skal være, for alle. Hvad sektoren mangler er altså, at helt almindelige middelklasse-danskere fortsat vil blive boende og flytte i almene boliger. Ligesom vi gennem evalueringsrapporter af Almenbolig+ kan se, at det er børnefamilier fra middelklassen, der flytter til kan også et projekt som Permatopia tiltrække denne gruppe. På den måde kan et sådant samarbejde hjælpe boligforeninger med at få tiltrukket en ny beboergruppe, og skubbet til det negative billede som ofte skildres i medierne. Dermed ikke sagt at boligorganisationer ikke selv kan tiltrække denne beboergruppe, hvilket Almenbolig+ jo er et eksempel på. Men i modsætning til Almenbolig+ kan en boligforening i et samarbejde med en opskrivningsforening til et bofællesskab trække på det enorme drive fra beboerne, samt deres ønske om at indgå i sociale aktiviteter med de positive afledte effekter det kan aflede for eksempelvis beboerdemokratiet.

Til gengæld for dette har boligorganisationen måtte afgive noget ansvar og magt i projektet. KPOs formand udtaler: *“Det her er noget hvor de på en eller anden måde skal være med på sidelinjen i stedet for at det er dem der plejer at sidde forrest, som kaptajnen på skibet ikke.”* (Bilag 1, 19) Så hvilken rolle får boligorganisationen, når de skal stå på sidelinjen? På sin vis mister boligorganisationen sin funktion, når beboerne overtager opgaverne omkring driften. I Permatopias tilfælde har beboerne ingen intention om, at KAB skal spille nogen videre rolle udover i relation til ventelisten her efter opførelsen af boligerne. Det er derfor et relevant spørgsmål om boligorganisationerne skal træde et skridt tilbage, og lade beboerne varetage flere opgaver selv, hvis der ønskes et mere aktivt beboerdemokrati. Men kan denne måde at inddrage beboerne overføres til andre almene afdelingerne? Der er ingen tvivl om, som også ses i forhold til Almenbolig+, at nogle beboergrupper gerne vil og kan engagere sig mere i afdelingen, men disse beboere anses for at være

ressourcestærke, og da flere kommer fra en ejerbolig, er de vant til ansvar. De afdelinger som har størst problemer med beboerinvolvering vil derfor være dem, hvor beboerne har færre ressourcer og dermed ikke nødvendigvis vil have lyst eller være i stand til at tage den grad af ansvar vi ser hos beboerne i Permatopia. Da det for så vidt heller ikke er meningen at alle boligafdelinger skal fungere som Permatopia, er det således op til diskussion, hvordan beboerinvolveringen i så fald skal være for at beboerne ønsker at tage et større ansvar. På den baggrund kan diskussionspunktet rejses, om der overhovedet er grund til at puste liv i den skrantende demokratiske styreform. Hvordan bidrager beboerdemokratiet til fremtidens samfund? En ofte fremført antagelse er den såkaldte 'klasseværelseshypotese', hvor 'det lille demokrati' f.eks. på arbejdspladsen skulle tjene som lære-plads for 'det store demokrati'. Set gennem de briller skulle beboerdemokratiet da være en skole i demokrati, der uddanner samfundsborgere til at slutte op om og påtage sig ansvar i demokratiet på samfundsniveau. Denne antagelse er dog ikke testet i beboerdemokratisk sammenhæng (SBI 2006, 99-100).

Samarbejdet mellem beboerne og boligorganisationen i Permatopia betyder, at beboerne og bebyggelsen skal indordne sig reglerne for den almene boligsektor. Beboerne ser projektet som deres eget, og ønsker selv at tage ansvaret, men beskriver samtidig samarbejdet med KAB og SYDBO som positivt og velfungerende (Bilag 1, 18-19). Ifølge en beboer har det betydet en tryghed at have en almen boligorganisation med inde over projektet (Bilag 4, 13). Det har dog været en udfordring at finde fælles fodslag, når boligorganisationen har måttet tage nogle beslutninger, som gik hen over hovedet på beboerne (Bilag 3, 5). Denne proces behøver ikke at blive opfattet som noget negativt, da denne afstemning mellem beboerne og boligorganisationen kan være med til at få klarlagt rollefordelingen. Det tætte samarbejde mellem parterne, som ligger forud for indflytningen, kan således spille en vigtig rolle i forhold til at have

forventningsafstemt, hvordan beboerdemokratiet skal udformes i afdelingen, og hvad det vil sige at være beboerdemokrat. Denne proces foregår ikke normalvis i en almen afdeling, da beboerne først bliver involverede i afdelingen, når den er opført. Dette mener Vørsing er ærgerligt, idet han mener at det kan bidrage positivt med tidlig beboerinvolvering. Han sætter derfor spørgsmålstegn ved, hvorvidt der kan skabes en model, hvor beboerne involveres tidligere i processen (Bilag 3, 4-7). At opnå en tidlig involvering af beboerne kan fremme følelsen af ejerskab og tilknytning til bebyggelsen, samt forståelsen af og ønsket om at være med til at definere rollen som beboerdemokrat (Tummers 2015, 2029-2030). Grundet strukturen i den almene boligsektor er dette dog ikke en mulighed for klassiske boligafdelinger (Ibid.). Dette har udelukkende kunne lade sig gøre i samarbejdet med Permatopia, fordi opskrivningsforeningen allerede eksisterede forinden. Som Vørsing beskriver det, er det ikke muligt at stifte foreninger for kommende beboere, når det kommer til almindelige almene boligafdelinger, da beboerne ønske om at bo der afhænger af en lang række faktorer, som boligforeningen ikke kan afgøre på forhånd. I et bofællesskab som Permatopia vil visioner ofte komme forud for konkret placering eller design, og dermed bliver det muligt at samle en opskrivningsforening inden opførelse. Dette er dermed kun en mulighed for boligprojekter i det almene, hvor visionerne går forud for alt andet. Men hvordan fungerer denne udvikling med at uddele ansvar til beboerne i en tid med et beboerdemokrati, hvor forventningerne til beboerrollen er uklar og udefineret?

Et af punkterne i forhold til at give beboerdemokratiet mere magt i almene boliger har været i forhold til økonomien, og at give afdelingen ret til selv at være med til at lægge budgetter. Denne udvikling inden for det almene er interessant, fordi den lægger et stort ansvar over på beboerne som uprofessionelle. Dog foregår dette normalt i samarbejde med den

almene boligforening. Udviklingen gælder således for alle almene boligafdelinger, men for Permatopia har det ekstra stor betydning grundet andelsvirksomheden. Der er mange penge på spil, hvis andelsvirksomheden går konkurs. I Permatopia tager de uden tvivl ansvaret for økonomien på sig, både i forhold til planlægning af driften, men også de økonomiske konsekvenser i forhold til virksomheden. De lever dermed fuldt op til de forventninger, der er fra den almene boligsektor om, at beboerne skal være deres egne udlejere. Beboernes skildring af økonomien som kompleks kombineret med det faktum at økonomien i virksomheden reelt set er mere presset, end de havde forventet, kan dog være udtryk for, at det er en opgave, som er meget udfordrende for beboerne at stå alene med. Da andelsvirksomheden er beboernes egen, og ikke knyttet til det almene boligselskab er det klart, at de her står alene med ansvaret. Derfor vil det virke naturligt for beboerne selv at påtage sig det fulde ansvar. Men da Permatopia brandes som et samlet koncept med boliger, selvforsyning og landbrug kan man spørge sig selv, hvad der ville ske med boligernes attraktionsværdi, hvis den samlede visionen ikke føres ud i livet? Og hvordan vil dette desuden påvirke fællesskabet? Hvis attraktionsværdien af boligerne falder har det ikke blot betydning for beboerne, men vil også have konsekvenser for boligselskabet. Dermed vil det være relevant for boligselskabet, hvordan beboerne lykkedes med at varetage andelsvirksomheden. Dermed kan man diskutere om dette betyder, at Permatopias beboere også har et ansvar over for boligselskabet i forhold til, at den oprindelige vision bliver virkeliggjort. Dette fører til en række interessante spørgsmål omkring magtforholdet mellem boligselskabet og KPA såsom: Har man gjort sig tanker om, hvilke konsekvenser det vil have for begge parter hvis virksomheden ikke lykkedes? Vil og kan beboerne søge råd hos boligselskabet i relation til andelsvirksomheden? Giver dette KAB og SYDBO ret til at blande sig i andelsvirksomheden om nødvendigt, og i så fald hvornår og på hvilke vilkår? Der kan dermed

stadig være nogle områder, hvor rollefordelingen skal afstemmes, og hvor både beboerne i Permatopia og boligforeningen skal finde ud af, hvordan og hvor meget de ønsker at trække på hinandens kompetencer. Så hvilken læring kan trækkes ud af samarbejdet?

Hvad kan almene boligforeninger lære af projektet

Hvis vi vender tilbage til beskrivelsen af Permatopia som et eksperiment, bliver det relevant at spørge, hvilken vigtig læring som kan udledes af sådan et samarbejde mellem private og offentlige aktører i realiseringen af Permatopia?

Forventningsafstemning

Som lovgivningen og organiseringen af den almene boligsektor peger på, ønsker politikere og boligorganisationer en høj grad af beboerinvolvering og et stærkt beboerdemokrati. Eftersom beboernes engagement ifølge tidligere rapport er svækket, er der god grund til udforske, hvordan beboerdemokratiet kan styrkes. Som analysen indikerer, er det vigtigt at forventningerne er klare. Først og fremmest skal boligforeningerne formå at videreformidle, hvad det betyder at bo i en almen boligforening, og hvordan beboerdemokratiet fungerer. Netop dette problematiserer Vørsing, idet han mener, at uanset hvor ofte og uanset hvor pædagogisk det formidles virker det til, at det er svært at videreformidle det præcist (Bilag 3, 1-3). Heraf følger at med de rettigheder beboerne har i beboerdemokratiet også medfører et ansvar. Ligesom i demokratiet er det således ikke blot en ret, men en pligt at benytte sin indflydelse. Måden den almene sektor er organiseret betyder at boligforeningerne har

en forventning og et håb om, at beboerne benytter sig af den indflydelse de har. Selvom der som tidligere beskrevet er områder, hvor det er uklart, om forventningerne er afstemt mellem Permatopias beboere og boligforeningen, er beboerne overordnet meget bevidste om det ansvar, og den indflydelse de har i relation til boligforeningen. Der kan tales om forventninger på flere niveauer, både beboerne imellem samt mellem beboerne og boligforeningen. For at diskutere, hvorfor forventningerne er godt afstemt må man diskutere, hvordan Permatopia adskiller sig fra klassiske almene boligafdelinger. Som før nævnt har der fra start været en forventningsafstemning mellem de nye beboere og boligforeningen for at blive enige omkring samarbejdet. Derudover har der mellem beboerne været forventningsafstemninger omkring projektet allerede lang tid inden bebyggelsen stod klar. Dette har været muligt, fordi foreningen er opstået som et buttum-up projekt, og derfor har været nødt til at definere, hvilke visioner der skulle være styrende.

Anvisningsret

At uddele boliger ved brug af anvisningsret adskiller sig fra måden man typisk uddeler almene boliger. Selvom styringsgrebene fleksibel og kombineret udlejning benyttes efter behov, er den almene boligsektor som jo udgangspunkt defineret ved, at boliger er tilgængelige for alle og uddeles efter anciennitet. Det er diskutabelt, hvorvidt anvisningsretten bryder med dette princip, men i Permatopia er det beskrevet som en nødvendighed for at skabe de ønskede sociale rammer for fællesskabet. Med dette menes, måden anvisningsretten bliver brugt til at sikre engagement fra de kommende beboere. Når anvisningsretten benyttes, sættes ventelistesystemet lidt ud af spil. Alt efter hvordan det vendes, kan det både argumenteres, at anvisningsretten tilgodeser principperne

om at ville rumme forskellige samfundsgrupper, men samtidig også at udvælgelsen kan sortere nogle fra. Sociologiske studier har vist at beboere i bofællesskaber har et højt uddannelsesniveau, og hovedsageligt tilhører mellemklassen, selvom der ofte er forsøg på at skabe blandede boliger for at tiltrække forskellige sociale klasser. Vigtigt i forhold til dette er argumentet om, at deltagelse i et fællesskab kræver en række ressourcer, såsom sociale kompetencer og en vis uddannelsesgrad (Tummers 2015, 2030). Ved at kombinere den almene boligsektor med et privat forenings-initiativ kan de tiltrække den type af beboere, som normalt ikke ville vælge en almen bolig. Men skal vi så til at benytte anvisningsret på alle almene boliger? Dette er næppe en mulighed, men måske hvis fremtiden byder på flere af hvad Tummers betegner som specialfremstillede løsninger med en højere deltagelsesgrad, kan det være et relevant greb til at designe socialt-bæredygtige bofællesskaber (Tummers 2015, 2023).

Hvad er almene boligers rolle i fremtiden

“Så ja, jeg er slet ikke i tvivl om at den almene sektor har enormt brug for at få udtrykt sin værdi fra nu af og til evighed om jeg nærmest må sige.” (Bilag 3, 8)

Det helt store spørgsmål bliver, hvad skal den almene sektors rolle være i fremtiden?

Den almene boligsektor er til for at løse behovet for gode og billige boliger. Med tiden har det vist sig, at de samtidigt er blevet inddraget i rollen om i fællesskab med kommunerne, at afhjælpe beboerne sociale problematikker. Men kan det tænkes, at den almene sektor i fremtiden skal inddrages i løsningen af andre samfundsrelaterede problematikker?

Ved at bygge bofællesskaber kan boligorganisationerne ikke blot aktivere beboerdemokratiet, men også være med til at løse problematikker omkring ensomhed og behovet for lokale fællesskaber. Hvis bofællesskaberne samtidig har en grøn dagsorden som Permatopia, vil den almene boligsektor også være med til at skubbe for dagsordenen omkring et både mere bæredygtigt byggeri og en mere bæredygtig levevis. Her kan denne type projekter især være med til at påpege de steder i lovgivningen, som besværliggør nye og visionære bæredygtigheds-projekter. Både Spohr og Vørsing beskriver den grønne dagsorden som værende for boligorganisationens vigtig for samarbejdet omkring Permatopia (Bilag 9, 4; Bilag 3, 2). Jens Elmélund som er administrerende direktør i KAB udtaler på Permatopias hjemmeside følgende om, hvad et projekt som Permatopia kan gøre for forståelsen af almene boliger:

“I Karise Permatopia bliver boformen en livsstil. En livsstil med kant og med holdning. Her er bæredygtighed ikke en slidt floskel, men en betingelse i hverdagen, der går hånd i hånd med selvforsyning og fællesskab. Jeg er oprigtigt stolt over, at Sydkystens Boligselskab har modet til at være bygherre for så fremsynet et boligprojekt. I KAB-fællesskabet prioriterer vi at udvikle nye og fremtidssikrede boligtyper, men med Permatopia sætter vi grundlæggende helt nye standarder for, hvad almene boliger kan være.” (permatopia.dk).

Dette er dermed en helt ny måde at anskue den almene boligsektors rolle på, hvor boligorganisationens funktion bliver redefineret.

Boligorganisationen får mulighed for at skabe en ny forståelse af, hvordan de kan være med til at sikre boliger for alle og opdatere forståelsen af, hvad den gode bolig er. At skabe gode og billige boliger for alle er essensen af den almene boligsektor, og derfor er det relevant at åbne op for diskussioner om nye måder at varetage denne opgave.

Her er beboerdemokratiet et af de områder, hvor almene boliger kan nytænke. Ved at indgå i samarbejder med private aktører rykker den almene sektor mere ind over det private boligmarked og resultatet kan være, at sektorerne kan samarbejde om at løse aktuelle samfundsproblematikker. Det bliver så at sige borgerne selv der skal være med til at løse problemerne. Dette spiller ind i allerede eksisterende kontekst omkring samarbejdet mellem kommuner og almene boligafdelinger i forsøg på fælles at tackle sociale problematikker. Inddragelsen af borgere og andre aktører til at tage ansvar for og hjælpe staten i rollens omkring at løse forskellige samfundsproblematikker kan for så vidt være en god idé, men her vil jeg påpege vigtigheden af at finde en balance, da staten ikke må fralægge sig alt ansvar og overlade det hele til borgerne (Tummers 2015, 2029). Således lægger der en stor opgave foran den almene sektor, og projekter som Permatopia kan være med til at definere den nye retning for almene boliger.

KONKLUSION

Ud fra undersøgelsen kan det således konkluderes, at tilknytning til sted og det lokale fællesskab kan være en vigtig faktor for, hvordan beboerne vælger at engagere sig i at beskytte og udvikle deres boligområde. Både de fysiske og de sociale rammer for stedet er vigtige i relation til organisationen og fællesskabet. Den almene sektor har været kendt for sit fokus på fællesskabet og det tyder på, at dette har stor indvirkning på beboernes lyst til at deltage i beboerdemokratiet.

Beboerdemokratiet er midt i en transitionsfase og skal derfor revideres på ny med inddragelse af den nye gruppe af beboere, som ønsker en anden form for afdelingsdemokrati. Derfor kræver det at den almene boligsektor er villig til at forny sig og skifte til et beboerdemokrati der lægger mindre vægt på klassisk bestyrelsesarbejde og mere vægt på afdelingsdemokratiets rolle. Beboerne ønsker opgaver som er mere enkeltsagsbaserede og med fokus på at forbedre konkrete problemstillinger. Fornyelsens af den almene sektor kræver en diskussion af ansvars og rollefordelingen mellem beboerne og boligorganisationerne. Dertil bør der arbejdes på boligkoncepter som er mere visionsbårne, da dette er tendensen indenfor boligområdet og det i øvrigt giver bedre mulighed for boligorganisationerne at skabe opskrivningsforeninger, hvor beboerne kan indrages tidligere i processen.

Boligorganisationerne står derfor overfor en række valg over de kommende år, hvor de skal beslutte, hvad den almene sektors rolle er og skal være i fremtiden. Skal den fortsætte som den er, eller skal den bidrage på nye områder til en positiv samfundsudvikling, som vi ser med Permatopia. Skal det eksempelvis være en mere grøn sektor, som kan

bane vejen for mere bæredygtige og klima-venlige løsninger, eller skal de satse på noget helt andet?

Den almene boligsektor kan i fremtiden overveje at indgå i nye typer af samarbejder på tværs, hvor de kan udnytte mere ressourcestærke beboere til at revitalisere beboerdemokratiet. Ved samarbejder som Permatopia med blandede boliger, kan dette også ses som en ny måde for den almene sektor at skabe boliger for alle. Beboerdemokratiet spiller en stor rolle i forhold til fællesskabet som kan være med til at løse en række af de samfundsmæssige problemer som boligorganisationerne står med. Der må dog findes en balancegang, hvor boligforeningen ikke fralægger sig ansvaret for de samfundsmæssige udfordringer, men samarbejder og udnytter beboernes viden og ressourcer.

Vigtigst af alt, skal den almene sektor få gjort deres rolle klart, både for dem selv og for samfundet!

Litteraturliste

Andersen, Hans Skifter & Fridberg, Torben. Den almene boligsektors rolle i samfundet. Hvad ved vi fra hidtil forskning og undersøgelser? 1. udgave. Statens byggeforskningsinstitut, 2006.

Bauman, Sygmunt. Fællesskab, en søgen efter tryghed i en usikker verden. Hans Reitzels forlag, 2001.

Beatley, Timothy. Native to No where - Sustaining Home and Community in a Global Age. 2004.

Jensen, Lotte & Kirkegaard, Ole & Pedersen, Dan Ove. Beboerdemokrati og forvaltning i den almene boligsektor. Ideer og praksis. Statens byggeforskningsinstitut og institut for statskundskab ved København Universitet. 1999.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend. Interview. Det kvalitative forskningsinterview som håndværk. 3. udgave. Hans Reitzels Forlag, 2015.

Lidewij, Tummers. The re-emergence of self-managed co-housing in Europe: A critical review of co-housing research. Urban Studies Journal Limited, 2015. Sage publications.

Jørgensen, Anja. Lokale fællesskaber i den senmoderne by. Dansk sociologi, nr. 3/19 årg. 2008.

Lewicka, Maria. Place attachment: How far have we come in the last 40 years? Journal of Environmental Psychology 31. 2011.

Sonne-Ragans, Vanessa. Anvendt videnskabsteori. 1. udgave, 1. oplag. Narayana Press, 2013.

Trentelman, Carla Koons. Place Attachment and Community Attachment: A Primer Grounded in the Lived Experience of a Community Sociologist. Society and Natural Resources. Routledge, Taylor and Francis Group. 2009.

Udlændinge-, Integrations og Boligministeriet. Fremtidens bofællesskaber. Funktionstømte bygninger - i storbyen, provinsen og på landet. Redaktion, Dansk bygningsarv. 2016.

Williams, Jo. Designing Neighbourhoods for Social Interaction: The Case of Cohousing. Journal of Urban Design, Vol.10. No.2, 195-227. Routledge, Taylor and Francis Group, 2005.

Hjemmesider

<https://www.permatopia.dk>. Besøgt 3/6/2019

<https://www.tv2lorry.dk/artikel/moderne-bofaellesskaber-hitter-i-hovedstadsomraadet> Besøgt 3/6/2019

<https://www.information.dk/indland/2011/07/almene-boligsektor-splittet-to-dele> Besøgt 3/6/2019

<https://housearkitekter.dk/2016/01/01/permatopia-oekologisk-landsby/>

<https://bosj.dk/nyhedsoversigt/almene-beboere-politikerne-ved-ikke-nok-om-os/> Besøgt 3/6/2019

<https://www.facebook.com/karisepermatopia/>